

OPĆI IZBORI 2014

ZAVRŠNO IZVJEŠĆE

Sarajevo, prosinac 2014.

OPĆI IZBORI 2014

ZAVRŠNO IZVJEŠĆE

Sarajevo, prosinac 2014.

SADRŽAJ

1. SAŽETAK	7
2. POLITIČKI KONTEKST	10
3. OSNOVNE INFORMACIJE O OPĆIM IZBORIMA 2014	12
4. METODOLOGIJA	13
5. PRAVNI OKVIR I IZBORNI SUSTAV	14
5.1. Pravni okvir	14
5.2. Izborni sustav	15
6. IZBORNA ADMINISTRACIJA	19
6.1. Središnje izborno povjerenstvo Bosne i Hercegovine (SIP)	19
6.2. Lokalne izborna povjerenstva (OIP/GIP)	20
6.3. Birački odbori	21
7. PREDIZBORNO RAZDOBLJE	23
7.1. Registriranje političkih subjekata i kandidata	23
7.2. Registriranje birača	23
7.3. Ravnopravnost spolova i učešće manjina u izbornom procesu	24
7.4. Izborna kampanja	25
7.4.1. Izborna kampanja političkih subjekata	25
7.4.2. Financiranje izborne kampanje	26
7.4.3. Monitoring medija	27
8. IZBORNI DAN	29
8.1. Otvaranje biračkih mjesta	30
8.2. Proces glasovanja	32
8.3. Zatvaranje biračkih mjesta	33
8.4. Brojanje glasova	33
8.5. Promatranje rada lokalne izborne administracije na izborni dan	34
9. POSTIZBORNO RAZDOBLJE	35
9.1. Utvrđivanje rezultata izbora	35
9.2. Zaštita izbornog prava	36
9.3. Implementiranje izbornih rezultata	36
10. O PROJEKTU "JER NAM JE STALO..."	38
10.1. O Koaliciji Pod lupom	38
10.2. Koalicija u brojkama	38
10.3. Izrazi zahvalnosti	39
ANEKS 1– Statistika izbornog dana	40

SKRAĆENICE KORIŠTENE U TEKSTU

ACIPS	Asocijacija Alumni Centra za interdisciplinarnе postdiplomske studije
BiH	Bosna i Hercegovina
BM	Biračko mjesto
BO	Birački odbor
SBP	Središnji birački popis
CCI	Centri civilnih inicijativa
CGS	Centar za građansku suradnju
SIP	Središnje izborno povjerenstvo
DF	Demokratska fronta
DNS	Demokratski narodni savez
DON	Demokratija, organizovanje, napredak
ESLJP	Europski sud za ljudska prava
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FGT	Forum građana Tuzle
GIP	Gradsko izborno povjerenstvo
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica
KS	Kantonalna skupština
LIP	Lokalno izborno povjerenstvo
MZ	Mjesna zajednica
NSRS	Narodna skupština Republike Srpske
OHR	Ured visokog predstavnika u BiH
OIA	Omladinska informativna agencija
OIP	Općinsko izborno povjerenstvo
OSCE/OESS	Organizacija za sigurnost i suradnju u Evropi
PD PFBiH	Predstavnički dom Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine
PD PSBiH	Predstavnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine
PSBiH	Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine
RAK	Regulatorna agencija za komunikacije
RS	Republika Srpska
SDA	Stranka demokratske akcije
SDP	Socijaldemokratska partija
SDS	Srpska demokratska stranka
SNSD	Stranka nezavisnih socijaldemokrata
SP	Socijalistička partija
SzP	Savez za promjene
USAID	Američka agencija za međunarodni razvoj
ZR	Zbirni rezultati (obrazac)

1. SAŽETAK

Koalicija za slobodne i poštene izbore "Pod lupom", uspostavljena od strane sedam organizacija civilnog društva, započela je dugoročno nadgledanje izbornog procesa u Bosni i Hercegovini (BiH) 1. srpnja 2014. godine, putem Glavnog ureda i 7 regionalnih ureda sa 42 dugoročna promatrača na terenu. Na izborni dan raspoređeno je 2.800 promatrača na 1.348 biračkih mjesta, u 50 mobilnih timova i u 134 lokalna izborna povjerenstva, pokrivajući preko 25% od ukupnog broja biračkih mjesta. Po prvi put korišteno je SMS izvješćivanje s automatiziranom softverskom obradom prikupljenih podataka (u toku izbornog dana zaprimljeno je i poslano preko 19.000 SMS poruka), ali i uspoređivanje rezultata izbora iz uzorka biračkih mjesta u odnosu na one koje je objavilo Središnje izborna povjerenstvo (SIP).

Generalna ocjena Općih izbora 2014. od strane Koalicije "Pod lupom" je da su isti protekli u demokratskoj i fer atmosferi i sukladno Izbornom zakonu i pratećim pravilima i procedurama, uz manji broj uočenih nepravilnosti i kritičnih situacija, te izolirane incidente.

Izborna zakonodavstvo BiH zasniva se na Aneksu III (Sporazum o izborima) i Aneksu IV (Ustav Bosne i Hercegovine) Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH, te Izbornom zakonu BiH, i osigurava adekvatan pravni okvir za provođenje demokratskih izbora. Izbornu administraciju u BiH čine izborna povjerenstva (Središnje izborna povjerenstvo BiH i lokalna izborna povjerenstva) i birački odbori. Središnje izborna povjerenstvo je donijelo odluku o raspisivanju Općih izbora u BiH 15. svibnja 2014. godine. Izbori su održani 12. listopada 2014. godine. Ukupno se biralo 518 nositelja mandata. Na izborima je učestvovalo 98 ovjerenih političkih subjekata i 7.748 kandidata. Na Općim izborima 2014. pravo glasa imalo je ukupno 3.278.908 birača, a glasovalo se na 5.401 biračkom mjestu.

Ovi Opći izbori održani su u specifičnom političkom kontekstu koji se ogleda u zastoju na putu BiH ka članstvu u Europskoj uniji, neprovođenju presude Europskog suda za ljudska prava u slučaju „Sejdić i Finci protiv BiH“, nedopustivo sporom procesu uspostavljanja vlasti tj. provođenja izbornih rezultata nakon Općih izbora 2010. godine, nestabilnosti parlamentarnih većina u skoro svim dijelovima zemlje, katastrofalnim posljedicama poplava iz mjeseca svibnja, te nezadovoljstvu građana iskazanom na brojnim protestima u toku prethodnog mandata.

Glavni nalazi promatranja predizbornog razdoblja ukazuju na ozbiljno kršenje odredbi Izbornog zakona koje propisuju način odabira članova i sastav biračkih odbora, do kojih dolazi svjesnim manipuliranjem izbornim procesom od strane predstavnika političkih subjekata. Takođe, zabilježeno je na desetine slučajeva plaćenog političkog oglašavanja u razdoblju prije službenog početka izborne kampanje, a što je zakonom zabranjeno, koje se uglavnom ogledalo u promoviranju na društvenim mrežama, dijeljenju promotivnog materijala i organiziranju promotivnih događaja na kojima su učestvovali isključivo kandidati jednog političkog subjekata. Izborna kampanja je službeno počela 12. rujna 2014. godine i trajala 30 dana, do vremena početka izborne šutnje. Glavni nalazi Koalicije u ovom razdoblju ukazuju na slučajeve zlouporabe javnih dobara od strane predstavnika ili kandidata političkih subjekata koji dolaze s pozicije vlasti u svrhu promoviranja političkih subjekata, a to se u najvećem broju slučajeva ogledalo kroz korištenje službenih automobila i osiguranja u svrhe izborne kampanje. Tijekom izborne kampanje nisu zabilježeni slučajevi govora mržnje, a kandidati su svoje kampanje uglavnom temeljili na optužbama prema kandidatima političkih oponenta. Građani su na osnovu medijskog izvještavanja mogli donijeti objektivan sud o kandidatima. Nažalost, ni tijekom ove izborne kampanje građani nisu imali uvid u izvor i iznos novca kojim je financirana kampanja političkih subjekata.

Izborni dan uglavnom je proveden sukladno zakonu i pravilima, uz manji broj incidenata. Dvije trećine biračkih mjesta otvoreno je točno u 07:00 sati, a skoro 95% BM do 07:15. U procesu otvaranja biračkih mjesta najviše zabrinjava podatak da čak 30% biračkih mjesta nije bilo prilagođeno osobama s invaliditetom. Proces glasovanja uglavnom je protekao sukladno zakonu, pravilima i procedurama, a zabrinjava pojava velikog broja slučajeva tzv. obiteljskog glasovanja (na preko 40% BM) i slučajeva kada jedna osoba pruža pomoć pri glasovanju većem broju glasača (na četvrtini BM). Zatvaranje je na velikoj većini biračkih mjesta provedeno sukladno propisima, no na 14% BM nije omogućeno glasovanje osobama koje su se u trenutku zatvaranja biračkog mjesta nalazile ispred biračkog mjesta. Proces brojanja glasova protekao je uglavnom pozitivno na velikoj većini biračkih mjesta, no za brinjava činjenica da na 8% biračkih mjesta nije vidno istaknut obrazac sa zbirnim rezultatima (ZR1 obrazac, tzv. žuta kopija), a na velikom broju biračkih mjesta vidljivost podataka s kopija obrazaca sa zbirnim rezultata je ograničena. Dodatno, promatranjem rada lokalnih izbornih administracija na izborni dan primijećeni su slučajevi pogrešnog pakiranja izbornog materijala u čak više od 40 općina te neispravno popunjavanje obrazaca od strane biračkih odbora u četvrtini promatranih općina.

Za Opće izbore 2014. SIP je ispoštovao predviđene rokove za objavu rezultata. Rezultati Općih izbora 2014. potvrđeni su i objavljeni 10. studenog 2014. godine. U periodu od izbornog dana pa do dana objave rezultata izbora, izborna povjerenstva su u svezi s ukupnim izbornim procesom zaprimila 705 prigovora i žalbi, a izvršeno je i ponovno brojanje glasova u Glavnom centru za brojanje s ukupno 198 biračkih mjesta. Koalicija "Pod lupom" je nakon održavanja izbora SIP-u BiH podnijela listu s 96 prijavljenih nepravilnosti od strane građana i promatrača Koalicije u nadi da će ih SIP razmotriti i iskoristiti u svrhu poboljšanja rada izborne administracije u budućnosti.

Koalicija je takođe promatrala i dosadašnji proces provođenja izbornih rezultata. Institucije zakonodavne vlasti, izuzev četverodnevno kašnjenja u slučaju Kantona 10 (Livanjski kanton) i jednodnevno kašnjenja u slučajevima Bosansko-podrinjskog, Srednjobosanskog, Zapadno-hercegovačkog, Posavskog i Sarajevskog kantona, konstituirane su u zakonom predviđenom roku. Međutim, proces izbora izaslanika u domove naroda u Parlamentu FBiH i u Parlamentarnoj skupštini BiH je otežan i usporen, što je onemogućilo konstituiranje zakonodavne vlasti u punom kapacitetu u zakonom predviđenim rokovima. Također, ni Izborni zakon ni Ustav BiH ne poznaju ni rokove za uspostavljanje izvršne vlasti na svim nivoima u BiH, niti institut izvanrednih izbora ukoliko se vlade ne formiraju do određenog roka. Ovo ostavlja prostor predstavnicima parlamentarnih političkih subjekata da pregovore o formiranju vlasti odugovlače tj. da nemaju jasno utvrđen rok do kojega izvršna vlast mora biti uspostavljena.

Preporuke za unapređenje izbornog procesa:

Za političke subjekte:

1. Pristupiti procesu izrade i usvajanja zakona o političkim organizacijama na državnom nivou;
2. Usvojiti Kodeks ponašanja u izbornoj kampanje kojim bi se sprječila zloupotreba javnih dobara u predizborne svrhe;
3. Unaprijediti sistem kontrole finansijskog poslovanja političkih stranaka kako u izbornoj tako i neizbornoj godini;
4. Sprječiti razmjenu mjesta i potencijalnu trgovinu mjestima u biračkim odborima između političkih subjekata;
5. Propisati da se, osim članova biračkih odbora, sankcioniraju politički subjekti za koje se utvrdi da se po njihovom nalogu krše odredbe Izbornog zakona;
6. Donijeti odredbu u Ustavu i Izbornom zakonu kojom će se sprječiti zlouporaba nacionalnog izjašnjavanja u izbornom procesu;
7. Osigurati minimalnu zastupljenost tri konstitutivna naroda, nacionalnih manjina i nacionalno neopredjeljenih u zakonodavnoj vlasti na nivou kantona u FBiH;

U vezi provođenja izbora:

8. Skratiti sve rokove od datuma raspisivanja izbora do službene i potpune objave konačnih rezultata izbora (umjesto sadašnjih 180, na 120 dana);
9. Povećati transparentnost u radu izbornih komisija na svim nivoima;
10. Posvetiti posebnu pažnju kriterijima stručnosti i iskustvu u izbornim procesima u procesu imenovanja i potvrđivanja članova lokalnih izbornih povjerenstava;
11. Osigurati kontinuiranu obuku lokalnih izbornih povjerenstava u cilju veće efikasnosti njihovog rada u izbornom razdoblju;
12. Napraviti temeljne izmjene i konkretna unapređenja po pitanju načina imenovanja i obuke članova biračkih odbora;
13. Pojednostaviti procedure akreditiranja domaćih nestranačkih promatrača;
14. Omogućiti nestranačkim promatračima, kao i kandidatima političkih subjekata na poluotvorenim listama, podnošenje prigovora;

Izborni dan:

15. Striktno poštivati odredbe Izbornog zakona i odredbe provedbenih akata kojima je propisano osiguravanje sigurnosti izbornog materijala na svakom biračkom mjestu;
16. Uvesti posebne prozirne glasačke kutije za svaki nivo vlasti koji se bira;
17. Smanjiti visinu glasačkih kabina do minimalne visine koja osigurava tajnost glasanja;
18. Tehnički unaprijediti izradu kopija obrazaca sa zbirnim rezultatima da bi iste bile čitke te ih javno postaviti na biračko mjesto nakon završetka svih procesa na biračkom mjestu;
19. Razmotriti uvođenje rednih brojeva na glasačkom listiću za političke subjekte;
20. Razmotriti označavanje glasačkih listića serijskim brojevima radi povećanja sigurnosti.

2. POLITIČKA POZADINA

Ambijent u kojem su raspisani i održani Opći izbori 12. listopada 2014. godine obilježen je posljedicama nedopustivo sporog uspostavljanja vlasti, odnosno provođenja izbornih rezultata nakon Općih izbora 2010., izuzetno dugim zastojem (koji još uvijek traje) na Europskom putu, te nezadovoljstvom građana, kako teškom ekonomskom i socijalnom situacijom tako i neodgovornošću vlasti, koje je iskazano na brojnim protestima u toku mandata. Dodatan utjecaj imale su katastrofalne poplave, koje su u izbornoj godini izdašno korištene kao alat za pridobijanje glasova birača.

Razdoblje između dva izborna ciklusa može se nazvati jednom od najtežih političkih situacija u BiH od završetka rata do danas. Pored kašnjenja u uspostavljanju zakonodavne i izvršne vlasti na nivou države, nestabilnosti parlamentarne većine i blokiranja rada Ustavnog suda u FBiH, karakteristika ovog razdoblja je i pokušaj vladajućih struktura da prošire svoju kontrolu i utjecaj u odlučivanju o nekim važnim pitanjima. Tako je novim Zakonom o sukobu interesa u institucijama BiH iz nadležnosti SIP-a izuzeto provođenje ovog Zakona, te uspostavljeno parlamentarno povjerenstvo za utvrđivanje sukoba interesa koje čini šest parlamentaraca i tri predstavnika Agencije za prevenciju korupcije i koord. naciju borbe protiv korupcije (ravnatelj i 2 zamjenika). Ovakav način provođenja Zakona o sukobu interesa, kojega su napustile i države regije, predstavlja značajan korak unazad u odnosu na prethodno rješenje, čime je provođenje Zakona o sukobu interesa kao jednog od važnijih antikorupcijskih zakona dovedeno u pitanje.

Izmjena ovog važnog Zakona provedena je po hitnoj proceduri, bez ikakvih konzultacija s nadležnim tijelima, kao što je SIP, i bez učešća zainteresirane javnosti. Predloženo zakonsko rješenje odudara od još ranije danih preporuka od strane Grupe zemalja Vijeća Europe za borbu protiv korupcije (GRECO)¹, stavova Venecijanske komisije iz 2010.², ali i prakse koja postoji u EU i regiji³, koje se suštinski svode na postojanje neovisnog tijela koje će se baviti rješavanjem sukoba interesa. Rezerve prema nepristranosti i efikasnosti u sprječavanju sukoba interesa novim zakonskim rješenjima iznesene su i u posljednjem Izvješću o napretku BiH⁴. U istom paketu, vladajuća većina predložila je i nekvalitetne izmjene Izbornog zakona koje nisu rješavale bitna pitanja sukladno preporukama s prošlih izbora, već su za cilj imale veću dominaciju političkih stranaka u izbornim procesima. I ove izmjene predložene su bez ikakvih stručnih konzultacija, no srećom nisu usvojene.

Od uspostavljanja vlasti nakon izbora 2010. godine pa do danas, politički lideri nisu pokazali dovoljan nivo političke volje i odgovornosti za ispunjavanje obaveza na putu BiH ka članstvu u Europskoj uniji, a posebno treba napomenuti neprovođenje presude Europskog suda za ljudska prava u slučaju „Sejdić i Finci protiv BiH“⁵, te obavezu uspostavljanja mehanizma koordinacije. I pored velikog napora učinjenog od strane predstavnika Europske unije da se navedene prepreke

¹Dodatak na izvješće o usuglašenosti za BiH,

<http://www.msb.gov.ba/dokumenti/strateski/default.aspx?id=6244&langTag=sr-SP-Cyrl>

²Niz argumenata zašto se implementiranje entitetskih zakona o sukobu interesa treba povjeriti SIP-u,

http://www.izbori.ba/Documents/CIK/God-Izvjestaji/2010/IZVJESTAJ_CIK_2010-hrv.ZDf, str. 133.

³U Srbiji se sukobom interesa bavi Agencija za borbu protiv korupcije, u Hrvatskoj Povjerenstvo za odlučivanje o sukobu interesa, u Crnoj Gori Komisija za sprečavanje sukoba interesa, u Sloveniji Komisija za suzbijanje korupcije, u Albaniji Viši inspektorat za deklaraciju i kontrolu imovine, u Makedoniji Državna komisija za sprečavanje korupcije, u Rumuniji sukob interesa istražuje Agencija za integritet, u Bugarskoj Komisija za prevenciju i utvrđivanje sukoba interesa, a u Latviji Agencija za borbu protiv korupcije. Izvor: TI BiH

⁴http://www.dei.gov.ba/dei/media_servis/vijesti/default.aspx?id=14164&langTag=bs-BA, str. 15.

⁵Presuda iz prosinca 2009. godine

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{"dmdocnumber":\["860268"\],"itemid":\["001-96491"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{)

uklone, to nažalost nije dovelo do konačnog rješenja, mahom zbog pokušaja pojedinih političkih aktera da u ovaj paket uključe i druga sporna pitanja koja zadiru u domen promjene Ustava. Naprotiv, takva situacija prouzrokovala je uskraćivanje dijela europske pomoći iz IPA fondova namijenjenih za BiH.

Nezadovoljstvo građana teškom ekonomskom situacijom kulminiralo je protestima u veljači u nekoliko gradova BiH, mahom na području Federacije BiH. Između ostalog, rezultirali su s nekoliko zapaljenih objekata institucija vlasti (uključujući i zgradu Predsjedništva BiH), smjenom pet od deset kantonalnih vlada, ali i povećanjem efikasnosti rada federalne Vlade, koja je u prvom tromjesečju 2014. godine zasjedala više puta nego u ranije dvije godine zajedno, te usvojila duplo više mjera nego u istom razdoblju 2013⁶. Ova aktivnost može se pripisati i približavanju izbornog dana.

Raspodjela humanitarne i druge pomoći nakon poplava izazvala je sukobe s dijelom predstavnika međunarodne zajednice u BiH koji su otvoreno pozivali domaće institucije na odgovornost, kao i otvorene sukobe domaćih političkih aktera oko podjele pomoći u entitetima. Prema istraživanjima javnog mnijenja kao i zapažanjima Koalicije prikupljenim tijekom ljetnih mjeseci, najveći problem nadolazećih izbora ponovo je mogla biti apatija birača koji su, zaokupljeni vlastitim egzistencijalnim problemima, izgubili svaku vjeru u vrijednost svog izlaska na izbore.

⁶Monitoring rada Vlade FBiH za period 1.1. – 31.3.2014., <http://cci.ba/monitoring/1/8/2.html>

3. OSNOVNE INFORMACIJE O OPĆIM IZBORIMA 2014⁷

Središnje izborno povjerenstvo donijelo je odluku o raspisivanju Općih izbora u BiH 15. svibnja 2014. godine. Izbori su održani 12. listopada 2014, a provedeni za sljedeće organe, odnosno nivoe vlasti:

- Predsjedništvo Bosne i Hercegovine (3 člana)
- Zastupnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (42 zastupnika),
Zastupnički dom Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine (98 zastupnika),
- Predsjednika i 2 potpredsjednika Republike Srpske,
- Narodnu skupštinu Republike Srpske (83 zastupnika),
- Skupštine 10 kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine, sa ukupno 289 zastupnika⁸

Ukupno se, dakle, biralo 518 nositelja mandata. Na izborima je učešće uzelo 98 ovjerenih političkih subjekata, od čega 50 političkih stranaka, 24 koalicije i 24 nezavisna kandidata. Ukupno je ovjereno 7.748 kandidata, od čega žena 3.276 ili 42% i muškaraca 4.472 ili 58%.

Na Općim izborima 2014. pravo glasa imalo je ukupno 3.278.908 birača. Od tog broja, na redovnim biračkim mjestima glasovati je moglo 3.216.177 birača; u odsustvu 9.226 birača; 11.366 birača za tzv. osobno glasanje; dok se iz inozemstva registriralo 42.139 birača. Glasovanje biračima u inozemstvu bilo je omogućeno putem pošte i putem diplomatsko-konzularne mreže BiH u svijetu.

Ukupno je određeno 5.401 biračko mjesto⁹ i formirano 270 mobilnih timova za glasanje.

Lokalna izborna povjerenstva akreditirala su oko 50.000 promatrača ispred političkih subjekata. SIP BiH je za promatranje Općih izbora 2014. akreditirao ukupno 5.760 promatrača, od čega 5.073 promatrača ispred 29 domaćih udruga (7 udruga Koalicije „Pod lupom“), 552 promatrača ispred 38 međunarodnih organizacija i 130 promatrača ispred 13 političkih subjekata. Promatrači ovih političkih subjekata akreditirani su za promatranje Glavnog centra za brojanje i/ili rada SIP-a.

⁷ Podaci Središnjeg izbornog povjerenstva Bosne i Hercegovine (SIP).

⁸ Kanton 1 (Unsko-sanski): **30** zastupnika; Kanton 2 (Posavski): **21**; Kanton 3 (Tuzlanski): **35**; Kanton 4 (Zeničko-Dobojski): **35**; Kanton 5 (Bosansko-podrinjski): **25**; Kanton 6 (Srednjobosanski): **30**; Kanton 7 (Hercegovačko-neretvanski): **30**; Kanton 8 (Zapadnohercegovački): **23**; Kanton 9 (Kanton Sarajevo): **35**; Kanton 10: **25** zastupnika

⁹ 5.284 redovnih biračkih mjesta; 107 za glasanje u odsustvu; osobno u općini iz '91 – 1; glasanje na nepotvrđenim listićima – 4; diplomatsko-konzularna predstavništva – 5.

4. METODOLOGIJA

Metodologija promatranja izbornog procesa u vremenu prije izbornog dana temeljila se na radu 7 regionalnih ureda Koalicije i 42 dugoročna promatrača na terenu. Svaki od dugoročnih promatrača pokrivaio je od 1 do 6 općina. Dugoročni promatrači su bili zaduženi za promatranje rada izborne administracije (lokalnih izbornih povjerenstava), praćenje poštivanja rokova reguliranih zakonom, promatranje procesa registracije birača, aktivnosti animiranja promatrača izbornog dana, praćenje izbornih kampanja političkih subjekata, te prijavu nepravilnosti uočeni h na terenu. Koalicija je od svog osnivanja promatrala rad SIP-a redovnim prisustvom na sjednicama, što je od strane SIP-a okarakterizirano kao pozitivno s obzirom da ranije nisu imali domaće promatrače na sjednicama. Metodologija prikupljanja i analize informacija i podataka se temeljila na direktnom kontaktu i sastancima s predstavnicima svih sudionika izbornog procesa (predstavnicima izborne administracije, političkih subjekata, medija), sastancima s predstavnicima policijskih organa i predstavnicima nevladinih organizacija, analizi lokalnih i regionalnih medija, te radu na terenu i direktnom kontaktu s građanima. Dugoročni promatrači su na tjednom nivou izvještavali Glavni ured Koalicije o svim poduzetim aktivnostima.

Svoja zapažanja o izbornom danu Koalicija temelji na dojavama svojih promatrača i osoblja te prijavama nepravilnosti od strane građana. Koalicija „Pod lupom“ na izborni dan rasporedila je 2.800 promatrača na 1.348 biračkih mjesta pokrivajući preko 25% od ukupno 5.284 biračkog mjesta. Koristeći se metodologijom statistički utemeljenog promatranja izbora koje podrazumijeva raspoređivanje promatrača na točno određenom uzorku biračkih mjesta, prikupljeni podaci postaju statistički relevantni za cijelu BiH. Ova napredna metodologija provodi se od strane sličnih organizacija širom svijeta, i predstavlja pozitivan metodološki pomak od klasičnog promatranja izbora koje se temeljina pokrivanju što većeg broja biračkih mjesta. Uz to, ona omogućava fokusiranje na bitna pitanja izbornog dana i brzinu prikupljanja i obrade informacija.

Dodatno, Koalicija je imala promatrače raspoređene u 134 lokalna izborna povjerenstva i 50 mobilnih timova.

Svi promatrači izbornog dana prošli su intenzivnu obuku o zakonskim i podzakonskim aktima koji propisuju procedure izbornog dana i o načinu komunikacije i izvješćivanja, te potpisali Kodeks ponašanja obavezujući se na objektivno i nepristrano izvješćivanje. Promatrači izbornog dana su bili zaduženi za promatranje procesa otvaranja biračkih mjesta, glasovanja, zatvaranja biračkih mjesta i brojanja glasova, te slanja informacija o istima putem sms izvješćivanja i poziva prema Pozivnom centru Koalicije.

Koalicija je po prvi put provela i pilot projekt prikupljanja i obrade rezultata izbora i to za sve većinske izborne utrke. Prikupljeni rezultati izbora potvrdili su službene rezultate izbora koje je objavio SIP.

5. PRAVNI OKVIR I IZBORNI SUSTAV

5.1. Pravni okvir

Pravni okvir u Bosni i Hercegovini je dosta složen jer obiluje jedinstvenim ustavnim rješenjima. Ustav Bosne i Hercegovine je Aneks IV Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH (tzv. Dejtonski sporazum), koji daje ograničena ovlaštenja institucijama države, dok većinu ovlaštenja daje entitetima – Federaciji BiH (FBiH) i Republici Srpskoj (RS), ali i kantonima u FBiH. Brčko Distrikt ima poseban status kao jedinica lokalne samouprave, pod suverenitetom BiH i predstavlja kondominijum oba entiteta. Dejtonski sporazum uspostavio je i Ured visokog predstavnika (OHR) koji posjeduje značajna ovlaštenja i koji je *de facto* dio ustavne strukture. Posebnost ustavnih rješenja u BiH ogleda se i u konceptu 'konstitutivnosti' naroda (Bošnjaci, Hrvati i Srbi), dok su oni građani koji ne pripadaju konstitutivnim narodima ili se etnički ne izjašnjavaju označeni kao 'Ostali'. Ovo predstavlja diskriminaciju prema onima koji se takođe nacionalno izjašnjavaju, a to su pripadnici nacionalnih manjina¹⁰, kao i onima koji su se opredijelili da se nacionalno ne izjašnjavaju.

Treba napomenuti i činjenicu da još uvijek nije u potpunosti provedena Odluka Ustavnog suda BiH iz 2000. godine kojom je zagarantirana ravnopravnost sva tri naroda na cijelom teritoriju BiH, a kojom bi se neutralizirala činjenica da pripadnici ova tri naroda, ovisno u kojem entitetu žive, nemaju pasivno biračko pravo.

Ovome treba dodati i činjenicu da nije provedena odluka Europskog suda za ljudska prava u slučaju Sejdić-Finci, iako je od donošenja odluke prošlo više od četiri godine. Kako se pred istim Sudom vodi postupak protiv BiH u slučaju „Pilav“ i „Zornić“ za očekivati je da će ESLJP prihvatiti njihovu tužbu i obvezati državu da ih mora provesti što neminovno mora dovesti takođe do izmjene Ustava BiH, kao i Izbornog zakona BiH.

Parlamentarna skupština BiH je ratificirala veliki broj međunarodnih ugovora, a između ostalog Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, a posebno treba naglasiti Protokol broj 12 kojim se zabranjuju svi vidovi diskriminacije; zatim Pakt o građanskim i političkim pravima, itd.

Izborni zakon BiH je temeljni zakon za organizaciju i provođenje izbora. Do danas, ovaj zakon je imao 19 izmjena i dopuna¹¹. Posljednje izmjene Izbornog zakona desile su se tijekom 2014. godine, što nije sukladno Kodeksu dobre prakse u izbornim pitanjima Venecijanske komisije, koji preporuča da se izborni zakoni ne mijenjaju u godini izbora.

Izborni zakon BiH ne definira rokove za uspostavljanje izvršne vlasti, niti kaznene odredbe u slučaju nepoštivanja rokova za uspostavljanje vlasti na svim nivoima, što je nakon prošlih Općih izbora bio jedan od razloga velikog kašnjenja u uspostavljanju različitih izvršnih funkcija¹². Istovremeno, Izborni zakon ne poznaje institut izvanrednih izbora koji u zakonom propisanim situacijama može služiti kao mehanizam za deblokiranje nefunkcioniranja vlasti.

Za organizaciju i provođenje izbora u BiH, relevantni su takođe i Izborni zakon Republike Srpske¹³, Izborni zakon Brčko Distrikta BiH¹⁴, Zakon o izravnom izboru načelnika u FBiH, te drugi

¹⁰Nacionalne manjine u BiH su definirane Zakonom o pravima nacionalnih manjina u BiH

¹¹„Službeni glasnik BiH“, br.23/01, 07/02, 09/02, 20/02, 04/04, 20/04, 25/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08, 32/10, 18/13, 07/14

¹²Parlamentarna skupština BiH formirana je sedam, a Vijeće ministara tek 14 mjeseci nakon izbora. Zbog kašnjenja u konstituiranju Doma naroda Parlamenta FBiH nije se moglo pristupiti izboru predsjednika i potpredsjednika FBiH.

¹³„Službeni glasnik Republike Srpske“ br.34/02, 35/03, 24/04, 19/05 i 24/12

zakoni povezani s izbornim procesom, kao što su Zakon o financiranju političkih stranaka, Zakon o državljanstvu, Zakon o sukobu interesa u institucijama vlasti BiH, Zakon o prebivalištu i boravištu državljana BiH, Zakon Brčko Distrikta o izboru i promjeni entitetskog državljanstva, kao i svi propisi SIP-a.¹⁵ Nažalost, u BiH ne postoji zakon o političkim organizacijama koji bi regulirao pitanja bitna za njihovo odgovorno i transparentno djelovanje.

Od stupanja na snagu novog Zakona o sukobu interesa u institucijama vlasti BiH¹⁶ krajem 2013. godine, SIP više nije nadležan za provođenje zakona koji reguliraju ovu oblast. Odlukom Narodne skupštine RS koja je prema Izbornom zakonu (kao i ostala zakonodavna tijela) obvezna svake četiri godine preispitivati granice i broj mandata višečlanih izbornih jedinica, došlo je do povećanja broja izbornih jedinica na devet umjesto dosadašnjih šest. Promjene u broju i granicama izbornih jedinica se nisu preispitivale na drugim izbornim nivoima u BiH.

Preporuke:

- **S obzirom da ne postoji zakon o političkim organizacijama na državnom nivou, neophodno je pristupiti procesu njegove izrade i usvajanja, uz široku javnu raspravu svih zainteresiranih sudionika.**

5.2. Izborni sustav

Izborni sustav BiH zasniva se na Aneksu III (Sporazum o izborima) i Aneksu IV (Ustav Bosne i Hercegovine) Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH, te Izbornom zakonu BiH. Mandat izabраниh na svim nivoima traje 4 godine, ali se ne poklapaju izborni ciklusi za lokalne s višim nivoima vlasti.

Odražavajući složenoustavno uređenje BiH, i izborni sustav predstavlja kombinaciju gotovo svih poznatih izbornih principa: većinski princip i jednočlane i višečlane izborne jedinice za izbor članova Predsjedništva BiH, predsjednika i potpredsjednika RS, kao i gradonačelnika/načelnika gradova/općina i proporcionalni princip uz višečlane izborne jedinice za izbor sastava parlamenata/skupština i Zastupničkih tijela na lokalnom nivou. Izbornim zakonom je predviđen izborni prag od 3% čime se politički subjekti koji su prešli prag kvalificiraju za učešće u raspodjeli redovitih mandata i primjenjuje se za sve utrke temeljene na proporcionalnom sistemu. Birači imaju mogućnost na poluotvorenim kandidacijskim listama, osim političkog subjekta, svoj glas dati i nekim od kandidata s te liste te se preferencijalnom metodom utvrđuje koji od kandidata su dobili povjerenje najviše birača te političke stranke na osnovu čega se utvrđuje i tko će individualno dobiti mandat.

Dva člana Predsjedništva BiH (Bošnjak i Hrvat) kandidiraju se i biraju s teritorija Federacije BiH iz jedne izborne jedinice¹⁷, dok se s teritorija RS kao jedne izborne jedinice kandidira i bira treći član (Srbin).

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine sastoji od dva doma - Zastupničkog doma i Doma naroda. Prilikom izbora zastupnika u Zastupničkom domu Parlamentarne skupštine BiH, od ukupno 42 mjesta, u Federaciji BiH bira se 28 (iz pet višečlanih izbornih jedinica), a u Republici Srpskoj 14 zastupnika (iz tri višečlane izborne jedinice). Iz FBiH 21 zastupnik bira se

¹⁴ „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 17/08

¹⁵ Relevantni su i Ustav FBiH i RS. Na nivou RS, Zakon o financiranju političkih stranaka u RS, Zakon o političkim strankama u RS, Zakon o financiranju političkih stranaka Brčko Distrikta BiH, Zakon o političkim organizacijama Brčko Distrikta BiH. U FBiH nisu usvojeni zakoni koji se tiču političkih stranaka i njihovog financiranja.

¹⁶ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sukobu interesa u institucijama vlasti BiH, „Službeni glasnik BiH“, br.87/13

¹⁷ Jedan birač može glasovati samo za jednog predloženog kandidata za Predsjedništvo BiH.

direktno proporcionalnim izbornim sistemom, a preostalih 7 mandata su tzv. kompenzacijski mandati, čija je uloga da kompenziraju rasute glasove nastale postojanjem izbornih jedinica. U raspodjeli kompenzacijskih mandata učestvuju samo političke stranke i koalicije, ali ne i nezavisni kandidati¹⁸. Prema istom izbornom načelu raspoređuje se i 14 mandata iz Republike Srpske, i to tako što se 9 zastupnika bira direktno, dok se ostatak određuje s kompenzacijskih listi.

Zakonska obveza svih Zastupničkih tijela je svake četiri godine preispitati broj registriranih birača i granice izbornih jedinica kako bi se osigurala jednaka snaga glasa, ali se to u praksi nije dogodilo osim u slučaju RS-a¹⁹. Međutim, evidentno je da one trenutno u nekim slučajevima ne omogućavaju jednaku snagu svakog pojedinačnog glasa²⁰.

Izborna jedinica	Broj birača	Broj mandata	Težina glasa	Odstupanje
FBiH 1	310.329	3	103.443	106,52%
FBiH 2	261.400	3	87.133	89,73%
FBiH 3	431.374	4	107.844	111,05%
FBiH 4	545.702	6	90.950	93,66%
FBiH 5	490.511	5	98.102	101,02%
Ukupno FBiH	2.039.316	21	97.110	100,00%
RS 1	564.328	3	188.109	136,17%
RS 2	384.034	3	128.011	92,67%
RS 3	294.903	3	98.301	71,16%
Ukupno RS	1.243.265	9	138.141	100,00%

Tabela 1: Pregled težine glasa po izbornim jedinicama – Parlamentarna skupština BiH – direktni mandati

Ovakva visoka neujednačenost u suprotnosti je i s odredbama Kodeksa dobre prakse u izbornim pitanjima Venecijanske komisije²¹ koji preporuča da razlika u broju birača po izbornim jedinicama samo u rijetkim slučajevima smije prelaziti 10%, a samo iznimno 15% i to u slučaju velikih geografskih i/ili administrativnih područja s malim brojem birača. I dok u dvije izborne jedinice u Federaciji BiH postoji odstupanje veće i od 10%, u dvije izborne jedinice u Republici Srpskoj to odstupanje doseže i 30%.

Izaslanici u Domu naroda PSBiH biraju se indirektno u entitetskim parlamentima.

Zastupnički dom Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine sastoji se od 98 zastupnika, od kojih svim konstitutivnim narodima mora pripasti najmanje četiri mjesta. Veći dio mandata (oko 70%) se utvrđuje u okviru 12 višočlanih izbornih jedinica, dok se ostatak utvrđuje s kompenzacijskih listi. Slično kao i sa Parlamentarnom skupštinom BiH, ni Parlament Federacije BiH nije uskladio veličinu izbornih jedinica prije ovih izbora, što je dovelo do velikih odstupanja u težini glasa.

¹⁸Za raspodjelu kompenzacijskih mandata primjenjuje se sistem zatvorene liste.

¹⁹Izuzetak je Narodna skupština RS, koja je izvršila izmjene granica izbornih jedinica 2012. god.

²⁰Npr, broj birača u izornoj jedinici 1 za ZD PSBiH iz RS dvostruko je veći nego u izornoj jedinici 3, a obje nose jednak broj direktnih mandata, po 3.

²¹[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2002\)023rev-e.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2002)023rev-e.aspx)

Izborna jedinica	Broj birača	Broj mandata	Težina glasa	Odstupanje
1(FBiH)	246.081	9	27.342	97,88%
2(FBiH)	151.695	5	30.339	108,60%
3(FBiH)	204.416	7	29.202	104,53%
4(FBiH)	134.400	4	33.600	120,28%
5(FBiH)	228.665	8	28.583	102,32%
6(FBiH)	97.869	4	24.467	87,58%
7(FBiH)	219.093	6	36.516	130,71%
8(FBiH)	219.168	9	24.352	87,17%
9(FBiH)	191.536	8	23.942	85,70%
10(FBiH)	69.864	3	23.288	83,36%
11(FBiH)	212.281	7	30.326	108,56%
12(FBiH)	64.248	3	21.416	76,66%
Ukupno	2.039.316	73	27.936	100,00%

Tabela 2: Pregled težine glasa po izbornim jedinicama – Parlament Federacije BiH – direktni mandati

Ako politički subjekt koji je dobio kompenzacijsko mjesto nema dovoljno kandidata na svojoj listi etničke pripadnosti za koju nije dostignut minimum od četiri člana, to mjesto se dodjeljuje sljedećoj najbolje rangiranoj kandidatskoj listi s takvim kandidatima, itd., sve dok se minimum ne dostigne²². Slična rješenja važe i prilikom izbora 83 zastupnika u Narodnoj skupštini Republike Srpske.

Zakonodavnu vlast u Republici Srpskoj vrše Narodna skupština i Vijeće naroda. U Narodnu Skupštinu biraju se 83 narodna zastupnika iz 9 višečlanih izbornih jedinica, dok se Vijeće naroda sastoji od 8 Srba, 8 Bošnjaka, 8 Hrvata i 4 iz reda Ostalih, koje biraju odgovarajući klubovi zastupnika u Narodnoj skupštini RS, a čija je osnovna funkcija pokretanje postupka za zaštitu vitalnog nacionalnog interesa.

Izborna jedinica	Broj birača	Broj mandata	Težina glasa	Odstupanja
1(RS)	150.213	7	21.459	108,74%
2(RS)	143.414	7	20.488	103,82%
3(RS)	270.701	12	22.558	114,31%
4(RS)	83.658	4	20.915	105,98%
5(RS)	121.911	6	20.319	102,96%
6(RS)	178.465	9	19.829	100,48%
7(RS)	115.168	7	16.453	83,37%
8(RS)	69.502	4	17.376	88,05%
9(RS)	110.233	7	15.748	79,80%
Ukupno	1.243.265	63	19.734	100,00%

Tabela 3: Pregled težine glasa po izbornim jedinicama – Narodna skupština RS – direktni mandati

²²Na posljednjim Općim izborima primjećena je evidentna zlouporaba nacionalnog izjašnjanja, sa ciljem povećavanja šansi za osvajanje mandata.

Takođe, u okviru Parlamenta Federacije BiH postoji Dom naroda, kojeg čini 58 izaslanika, i to po 17 iz reda konstitutivnih naroda i 7 iz reda Ostalih, koji se delegiraju iz reda zastupnika kantonalnih skupština u skladu s Izbornim zakonom BiH.

U FBiH biraju se i zastupnici u 10 kantonalnih skupština. Broj zastupnika u ovim skupštinama je između 20 i 35 u ovisnosti od broja birača upisanih u Središnji birački popis.²³

²³Između 20 i 25 zastupnika imaju kantonalne skupštine s manje od 75.000 birača upisanih u SBP, između 25 i 30 a brojem birača između 75.000 i 200.000, a skupštine s preko 200.000 upisanih birača imaju između 30 i 35 zastupnika.

6. IZBORNA ADMINISTRACIJA

Izbornu administraciju u BiH čine izborna povjerenstva i birački odbori. Izborna povjerenstva su: Središnje izborna povjerenstvo (SIP), općinska/gradska izborna povjerenstva i Izborna povjerenstvo Brčko Distrikta BiH²⁴ (u daljem tekstu: lokalna izborna povjerenstva). Pored navedenih povjerenstava, Izbornim zakonom BiH utvrđena je mogućnost uspostavljanja i izbornih povjerenstava entiteta i kantona. Izborne povjerenstva entiteta uspostavljaju se prema zakonu entiteta, dok njihovu nadležnost utvrđuje SIP BiH. U Republici Srpskoj takvo povjerenstvo imenovano je 2008. godine sukladno Izbornom zakonu RS-a, međutim javnosti nisu vidljive njegove aktivnosti. U FBiH, s obzirom da nije donesen poseban izborni zakon, ne postoji entitetsko povjerenstvo.

U periodu od 1996. do 2000. godine, nadležnost za provođenje izbora imale su međunarodne organizacije, u prvom redu OESS, koje su u ovom periodu organizirale i provodile izbore, a na osnovu tzv. izbornih pravila i propisa, putem Privremenog izbornog povjerenstva. Izborni zakon BiH donesen 2001. godine uvjetovao je uspostavljanje stalnog Izbornog povjerenstva BiH. Izmjenama i dopunama ovog zakona 2006. godine prestalo je učestće tri međunarodna člana Izbornog povjerenstva (2 predstavnika OESS-a i predstavnik OHR-a), od kada su članovi povjerenstva državljani BiH, a povjerenstvo preimenovano u Središnje izborna povjerenstvo BiH (SIP BiH).

Članovi svih izbornih povjerenstava imenuju se na 7 godina, dok se članovi biračkih odbora imenuju za svake izbore.

6.1. Središnje izborna povjerenstvo Bosne i Hercegovine (SIP)

Središnje izborna povjerenstvo BiH (SIP) je zaduženo za organiziranje i provođenje izbora. SIP pripada kategoriji stalne izborne administracije, sastoji se od 7 članova: po dva člana iz reda konstitutivnih naroda i jednog člana iz reda 'Ostalih'. Od 2002. godine, SIP BiH u potpunosti je proveo i organizirao sedam izbornih ciklusa: četiri redovna izborna ciklusa (2002., 2006., 2010. i 2014. godine) provedena su za tijela na nivou države, entiteta i kantona, i tri redovna izborna ciklusa (2004., 2008. i 2012. godine) za tijela vlasti na lokalnom nivou, uključujući i Skupštinu Brčko Distrikta BiH. Tome treba dodati i prijevremene izbore za predsjednika RS 2007. godine.

Koalicija ocjenjuje da je SIP BiH uspješno i profesionalno organizirao ove Opće izbore, uz manje probleme u radu koji su rezultat nedovoljno efikasnog rada lokalnih izbornih administracija, te nedostataka izbornog zakonodavstva. U pripremi za provođenje izbora pojavili su se određeni problemi u radu SIP-a vezano za odabir tiskare koja će tiskati glasačke listiće, postojanje dva vodena žiga²⁵, kao i problemi sa distribuiranjem glasačkih listića glasačima koji će glasovati putem pošte. Ovi problemi tehničke naravi, osobito potencirani od strane političkih stranaka i medija, mogli su utjecati na povjerenje javnosti u zakonitost provođenja izbora.

SIP je organizirao obuke za članove lokalnih izbornih povjerenstava, njih ukupno 10, a obuke su se uglavnom zasnivale na edukativnim video spotovima koje je za tu svrhu pripremi o SIP. Od velike većine LIP-a video spotovi su okarakterizirani kao značajno unapređenje procesa obuke.

Iskustva Koalicije, a i opći utisak koji se stekao u razgovorima s brojnim dionicima, je da SIP ima zadovoljavajuću komunikaciju s javnošću. Putem službene internet stranice i službe za odnose s javnošću SIP pravovremeno obavještava javnost o svim aspektima izbornog procesa. Ipak,

²⁴Ukupno 142 izborna povjerenstva na lokalnom nivou, uključujući Brčko Distrikt BiH

²⁵Odnosi si se na vodeni žig korišten na ranijim izborima, a koji je deponovan u sefu češke firme „Neograph“ u Pragu

pristup informacijama mogao bi se unaprijediti u smislu stavljanja na uvid javnosti odluka koje SIP donosi na svojim sjednicama, npr. postavljanjem istih na internet stranicu SIP-a.

Između ostalih nadležnosti, SIP BiH vrši akreditiranje promatrača udruga i međunarodnih promatrača za promatranje svih izbornih aktivnosti, dok promatrače političkih subjekata akreditiraju lokalna izborna povjerenstva ili SIP ovisno od predmeta promatranja. Iako je SIP uložio maksimalne napore da ovaj proces, barem u pogledu promatrača ispred Koalicije, odradi što efikasnije, evidentan je kompliciran sustav akreditiranja, te nepovoljan položaj domaćih promatrača u odnosu na međunarodne kada je u pitanju mobilnost promatrača na izborni dan i pristup biračkim mjestima u različitim izbornim jedinicama. Također, pri procesu akreditiranja promatrača ispred udruga nužno je dostaviti kompletnu dokumentaciju prilikom svakog pojedinačnog podnošenja zahtjeva za akreditaciju novih promatrača.

Preporuka:

- **Potrebno je izjednačiti domaće nestranačke promatrače s međunarodnim promatračima u smislu jednostavnosti procedure akreditiranja i važenja jedne akreditacije u više osnovnih izbornih jedinica. Također, potrebno je utvrditi rokove za izdavanje akreditacija od strane SIP-a.**

6.2. Lokalna izborna povjerenstva (OIP/GIP)

Izborna povjerenstva na lokalnom nivou nadležna su, između ostaloga, za određivanje biračkih mjesta, imenovanje biračkih odbora, obuku biračkih odbora, organiziranje izbornog dana i objedinjavanje izbornih rezultata s biračkih mjesta na svom teritoriju. Ovisno od broja birača na svom teritoriju, sastoje se od 3, 5 ili 7 članova.

Zapažanja Koalicije na terenu pokazala su da su lokalna izborna povjerenstva (LIP) djelovala sukladno Izbornom zakonu i procedurama za rad lokalnih izbornih povjerenstava, uglavnom poštujući rokove izbornih aktivnosti. Međutim u jednom broju povjerenstava primijećen je manjak profesionalizma u radu, neodržavanje sjednica i/ili netransparentno i neformalno održavanje istih. Sastanci LIP-a tokom kolovoza i u prvoj polovini rujna u najvećem broju slučajeva nisu održavani planski, ni u vremenskom niti u lokacijskom smislu, i organizirani su *ad hoc* i po procijenjenoj potrebi, a u nekim općinama takva praksa nastavljena je i do kraja rujna. U listopadu promatrači Koalicije bilježe intenzivnije sastanke LIP-a, u prosjeku svaki drugi dan, ali često bez ranije najave i pripremljenog dnevnog reda. Sama LIP-a ističu svoje unutrašnje probleme, gdje su članovi često pravno i tehnološki nepismeni, zbog čega ne mogu slijediti tehnološka unapređenja, nove pravne normative i standarde, te ne raz umiju izborni proces u cjelosti, dok odgovornost pada na predsjednika koji nema kontrolne mehanizme nad ostalim članovima povjerenstva, i biva suočen s odbijanjem izvršavanja dodijeljenih zadataka²⁶.

Također, dva mjeseca prije izbornog dana zabilježeno je da od 142 povjerenstva njih pet nije bilo popunjeno predviđenim brojem članova²⁷. U smislu zakonske obaveze financiranja rada lokalnih izbornih povjerenstava, promatrači Koalicije su izvjestili o nedovoljnoj financijskoj podršci u određenom broju općina²⁸. Istovremeno, veliki broj LIP-a smatra da je ključni problem u njihovom radu zakonski nejasno propisan način financiranja, odnosno potpuna ovisnost o lokalnim zajednicama. Rok za određivanje broja i vrste biračkih mjesta bio je 8. kolovoz, a

²⁶Na bazi rezultata anketnog upitnika upućenog svim lokalnim izbornim povjerenstvima u BiH od strane Koalicije Pod lupom u periodu od 30.10. do 10.11.2014. godine, te obavljenih razgovora s predstavnicima LIP-ova.

²⁷Bratunac, Čapljina, Čelić, Krupa na Uni i Kupres (RS)

²⁸Bihać, Sanski Most i Bosansko Grahovo.

zabilježeno je da do tog roka 12 povjerenstava²⁹ to nije učinilo. Kao problem kod određivanja broja i lokacija biračkih mjesta (BM) većina LIP-a navodi dijeljenje većih BM (preko 1.000 birača) na dva, gdje limitirana financijska sredstva ograničavaju uvjete za rad pojedinih BM. Kašnjenje u određivanju konačnih lokacija biračkih mjesta zabilježeno je u slučaju općinskih izbornih povjerenstava Čelić, Drvar, Lopare, Teočak i Ugljevik.

Obaveza lokalnih izbornih povjerenstava je i organiziranje obuka za imenovane biračke odbore. Spotovi SIP-a korišteni su za obuku biračkih odbora na terenu. Promatrači Koalicije prisustvovali su na više od 50 obuka biračkih odbora. Obuke biračkih odbora su održane uz poštovanje predviđenih rokova. Uglavnom su bile dobro organizirane i uz veliki odziv članova biračkih odbora, ali uz različitu dužinu trajanja obuke, kvalitetu trenera, i sl. Članovi biračkih odbora na temelju organizirane obuke polagali su test, a prosječna prolaznost na promatranim obukama bila je 95%, dok je onima koji nisu položili data prilika za popravni ispit.

Ipak, pristupanjem procesu utvrđivanja rezultata, te naknadnim problemima koji su uslijedili u Glavnom centru za brojanje (GCB) u smislu određenog većeg broja biračkih mjesta gdje je bilo problema oko utvrđivanja rezultata, može se zaključiti da proces obuka mora biti unaprijeđen kako bi se sprječile tehničke greške u radu biračkih odbora.³⁰

Preporuke:

- **U procesu imenovanja i potvrđivanja članova lokalnih izbornih povjerenstava potrebno je posvetiti posebnu pažnju stručnosti i iskustvu u izbornim procesima.**
- **Potrebno je osigurati kontinuiranu obuku lokalnih izbornih povjerenstava u cilju veće efikasnosti njihovog rada u izbornom periodu.**
- **Povećati transparentnost u radu izbornih povjerenstava na svim nivoima.**

6.3. Birački odbori

Birački odbori neposredno rukovode radom biračkog mjesta, osiguravaju pravilnost i tajnost glasovanja, te evidentiraju rezultate. Sastoje se od 3 ili 5 članova i njihovih zamjenika, ovisno od broja birača na biračkom mjestu. Za Opće izbore 2014. imenovana su 5.564 biračka odbora.

Promatrači Koalicije, koji su između ostaloga, pratili i žrijebanje političkih subjekata za raspodjelu pozicija u biračkim odborima, su zabilježili niz situacija gdje su predstavnici političkih subjekata otvoreno razgovarali o razmjeni i prodaji mjesta u biračkim odborima³¹. Takva praksa dovodi do situacije da se u biračkim odborima može naći veći broj predstavnika jednog političkog subjekta, čime se krše odredbe Izbornog zakona BiH da svaki politički subjekt može imati samo jednog člana biračkog odbora. To može dovesti do sumnje u regularnost samog izbornog procesa. U svrhu transparentnosti i eventualnog smanjivanja obima trgovine mjestima

²⁹Bihać, Bugojno, Bužim, Cazin, Dobož, Donji Vakuf, Gornji Vakuf, Ilijaš, Kupres (RS), Pale, Sanski Most i Tuzla.

³⁰Dodatno, veliki broj LIP-a intervjuiranih nakon izbornog dana smatra da svi članovi BO moraju proći detaljniji i teoretski i praktični trening praćen mnogo ozbiljnijim testovima, dok se preporuča i da predsjednici BO prođu kroz dodatne treninge i testiranja nekoliko dana pred izbore.

³¹Ove navode dodatno potvrđuju i intervjui sa LIP-ima koje je Koalicija obavila nakon izbornog dana, gdje njih 25% smatra da postoje jasne indicije o trgovini i trampni mjestima u biračkim odborima, a da problem sam po sebi predstavlja i dominantan utjecaj političkih partija na imenovanje članova BO. Kao moguće unapređenje, u najvećem broju slučajeva je predloženo da se izvrši profesionalizacija predsjednika BO, da se oni biraju na duži period odnosno ne manje od dva izborna ciklusa, da se jasno definiraju profili ljudi koji mogu vršiti ove funkcije, te da se isključi utjecaj političkih subjekata na njihov izbor. Kao moguće rješenje trgovine i trampe u BO u okviru postojećih pravila navodi se i imenovanje članova BO samo od strane onih pol. subjekata koji imaju realnu snagu u lokalnoj zajednici.

u biračkim odborima, Koalicija je ranije pozvala izbornu administraciju da objavi imena svih članova biračkih odbora sa pripadajućim političkim subjektima koji ih nominiraju³², poštujući tajnost osobnih podataka. Nije zabilježena reakcija po ovom pitanju.

Izveštaji promatrača o problemima sa ispravnim popunjavanjem obrazaca na biračkom mjestu na izborni dan, neslaganju u testu točnosti i nepravilnostima koje su se desile kod pakiranja i predaje materijala, upravo potvrđuju prethodne navode. Nameće se zaključak da je potrebno ujednačiti obuke biračkih odbora u svim općinama primjenom minimuma standarda u smislu sadržaja obuke (teorijskog i praktičnog dijela), vremenskog trajanja i težine testova koje je potrebno proći da bi osoba bila imenovana za člana biračkog odbora.

Preporuke:

- **Koalicija je mišljenja da su birački odbori jedna od najslabijih karika u izbornom procesu, te da je potrebno napraviti temeljite izmjene i konkretna unapređenja po pitanju načina imenovanja i obuke članova biračkih odbora. U smislu imenovanja, treba promijeniti metodu odabira članova biračkih odbora na način da predsjednik treba biti apolitična ličnost te da su imena članova i pripadajućih političkih partija javna i dostavljena prije tzv. žrijebanja. Potrebno je provoditi kontinuiranu i kvalitetnu obuku članova biračkih odbora u vremenu između izbora.**
- **Sprječiti razmjenu mjesta u biračkim odborima između političkih subjekata i potencijalnu trgovinu kako bi se omogućilo poštivanje odredbi Izbornog zakona prema kojem politički subjekt može imati samo jednog člana biračkog odbora.**
- **Potrebno je propisati da se, osim članova biračkih odbora, sankcioniraju politički subjekti za koje se utvrdi da se po njihovom nalogu krše odredbe Izbornog zakona.**

³²Zanimljivost predstavlja potez OIP Šamac koji u Odluci o imenovanju biračkih odbora pored imena članova nije naveo nazive političkih subjekata, nego samo njihove šifre.

7. PREDIZBORNO RAZDOBLJE

7.1. Ovjera političkih subjekata i kandidata

Učešće na izborima političkih subjektata³³ sukladno Izbornom zakonom ovjerava SIP BiH. Politički subjekti mogli su učestvovati na izborima pod uvjetom da su bili zastupljeni u zakonodavnom tijelu na nivou za koji su se željeli nadmetati ili su SIP-u morali podnijeti potpise podrške kako je to propisano Izbornim zakonom³⁴. Za učešće u utrci za članove Predsjedništva BiH trebalo je podnijeti 3.000 potpisa birača upisanih u SBP.

SIP je za Opće izbore 2014. ovjerio ukupno 98 političkih subjekata, odnosno 7.748 kandidata u 50 političkih stranaka, 24 koalicije i 24 nezavisna kandidata.

7.2. Birački popis

Upis birača u BiH je pasivno od 2006. godine, dok za glasače koji glasuju iz inozemstva još uvijek važi aktivno registriranje. Prema Izbornom zakonu, u BiH postoji više kategorija birača. Birači koji glasuju u BiH dijele se na dvije kategorije: birači koji glasuju na redovnim biračkim mjestima i birači koji glasuju u odsustvu (raseljene osobe unutar BiH). Takođe, SIP vodi evidenciju o interno raseljenim osobama koje imaju pravo odabrati žele li glasovati u svom trenutnom ili predratnom boravištu. Do predviđenog roka (29.07.2014), 20.709 interno raseljenih osoba je odlučilo glasovati u svojim predratnim mjestima stanovanja. SIP BiH vodi Središnji birački popis (SBP) na osnovu evidencije nadležnih državnih tijela – Agencije za identifikacijske dokumente, evidenciju i razmjenu podataka – IDDEEA, evidencije civilnog registra o državljanima BiH, a uključeni su i drugi organi: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, ministarstva unutrašnjih poslova na svim razinama, Ministarstvo civilnih poslova BiH – Sektor za državljanstva i Središnje izborno povjerenstvo.

Lokalna izborna povjerenstva osiguravaju podatke potrebne za ažuriranje SBP-a. Koalicija je zabilježila da su skoro sve LIP-e ovaj posao obavile pravovremeno i sukladno propisima SIP-a. Nisu zabilježeni veći problemi u radu općinskih Centara za birački popis, međutim sama lokalna izborna povjerenstva ističu³⁵ da je problem što se u ovim Centrima angažiraju službenici iz općinske administracije kojima se ovaj posao delegira kao dodatna aktivnost, pa nema posvećenosti i ozbiljnosti u radu.

Unatoč proaktivnoj medijskoj kampanji lokalnih vlasti, u Brčko Distriktu skoro 50% birača koji nije moglo iskoristiti svoje pravo da glasa zato što nisu odabrali entitetsko državljanstvo.³⁶ Ova situacija stvorila je niz neugodnosti, te gužvi na biračkim mjestima na sam dan izbora. Lokalne vlasti Distrikta moraju pronaći jednostavniji i efikasniji mehanizam³⁷ kojim bi se svi građani Distrikta do narednih izbora opredjelili po pitanju entitetskog državljanstva.

Ukupno 3.278.908 birača imalo je pravo glasa na Općim izborima 2014. Zabilježeno je da su za glasovanje putem pošte podneseni zahtjevi u ime 37 preminulih osoba i 608 slučajeva navodnog lažnog predstavljanja i falsificiranja zahtjeva, što ukazuje na potencijalne pokušaje zlouporaba.

³³Politički subjekti su: političke stranke, neovisni kandidati, koalicije i liste neovisnih kandidata.

³⁴Za Predstavnički dom PSBiH 3.000 potpisa; za entitetske parlamente 2.000, a 500 potpisa za kantonalne skupštine. Za neovisne kandidate traži se polovina predviđenog broja potpisa podrške.

³⁵Na bazi anketnog upitnika upućenog svim lokalnim izbornim povjerenstvima u BiH.

³⁶Birači u Brčko Distriktu su morali do 28.8. 2014. odabrati entitetsko državljanstvo kako bi mogli glasovati. Do isteka roka, 45.317 stanovnika Distrikta odabralo je entitetsko državljanstvo, dok 39.974 stanovnika, odnosno nešto više od 46%, to nije učinilo.

³⁷Regulirano Zakonom Brčko Distrikta o izboru i promjeni entitetskog državljanstva (32/09).

Takođe, SIP je dobio prijave o slučajevima u kojima su birači u inozemstvu dobili pakete s glasačkim listićima za više birača, o čemu je SIP obavijestio Tužiteljstvo BiH radi dalje istrage.

7.3. Ravnopravnost spolova i učešće manjina u izbornom procesu

Ravnopravnost spolova

Od održavanja Općih izbora 2010. usvojena je izmjena i dopuna Izbornog zakona koja se odnosi na postizanje ravnopravnosti spolova, tako što se predviđa da ista postoji kada je jedan od spolova zastupljen s najmanje 40%³⁸. Ova izmjena podrazumijeva da liste političkih subjekata sadrže najmanje 40% manje zastupljenog spola, što je i ispunjeno na listama ovjerenih političkih subjekata od strane SIP-a. Ovaj zakon se primjenjuje i na izbornu administraciju, no ova odredba primjenjuje se samo na sastav lokalnih izbornih povjerenstava i biračkih odbora, ali ne i na sastav SIP-a u kojem je i dalje od sedam članova samo jedna žena. Važno je napomenuti da SIP nije bio konzultiran kod priprema ovih izmjena. Koalicija je zabilježila da je ova odredba uglavnom ispoštovana na lokalnom nivou³⁹. S druge strane, u izbornim povjerenstvima koja imaju 3 člana, ovu odredbu je nemoguće ispoštovati s obzirom na broj članova⁴⁰. Ovaj problem je, takođe, zabilježio i SIP u svom Izvješću o provođenju zakona iz nadležnosti SIP-a za 2013. godinu gdje u preporukama stoji da je potrebno pronaći adekvatno rješenje za ovakve situacije. Od objavljivanja predmetnog izvješća do provedbe Općih izbora 2014. nisu ponuđena rješenja.

Učešće nacionalnih manjina

Iako Ustav BiH, kao što je ranije navedeno, priznaje značajna politička prava na osnovu etničke pripadnosti, on istovremeno ne omogućava svim građanima, bez obzira na etničku pripadnost ili nacionalnu neopredjeljenost, uživanje jednakog aktivnog i pasivnog biračkog prava. S tim u vezi, neprovođenje presude Europskog suda za ljudska prava u slučaju „Sejdić-Finci“ i s njom u vezi preporuke Europske unije date u Izvješću o napretku BiH i dalje ograničava pasivno biračko pravo za državljane BiH koji nisu pripadnici konstitutivnih naroda.

U BiH je sedamnaest manjinskih grupa priznato kao nacionalne manjine⁴¹, od kojih je najbrojnija romska nacionalna manjina⁴². Izborni zakon tretira učešće pripadnika nacionalnih manjina, ali u izborima za predstavnička tijela na lokalnom nivou. Tako Izborni zakon garantira mandate za pripadnike nacionalnih manjina koji su prema popisu stanovništva iz 1991. godine u datoj izornoj jedinici činili više od 3% stanovništva. Na nivou općih izbora, ne postoje zagaranirana mjesta za pripadnike nacionalnih manjina. Prema podacima SIP-a, na ovim Općim izborima ukupno 13 mandata osvojili su pripadnici iz reda „Ostalih“⁴³.

³⁸Usklađivanje sa Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH. Ovo je bila i jedna od preporuka OESS/ODIHR-a u Konačnom izvješću izborne promatračke misije iz 2010. godine. Ranije je ta kvota bila 30%.

³⁹U 10 od 142 lokalne izborne komisije ravnopravnost nije ispoštovana na štetu žena: Vitez, Foča, Čajniče, Istočni Stari Grad, Konjic, Ugljevik, Lopare, Teočak, Zvornik i Bratunac

⁴⁰U 80 lokalnih izbornih povjerenstava sastavljenih od tri člana, jedna je osoba manje zastupljenog spola, dok se u 7 ne nalazi ni jedan pripadnik/ca manje zastupljenog spola.

⁴¹Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina (usvojen 2003, izmijenjen 2005.)

⁴²Iako je popis stanovništva obavljen 2013. godine, objavljeni podaci do sada ne sadrže podatke o broju pripadnika romske populacije, a procjene, u ovisnosti od izvora, kreću se od 30.000 – 100.000 Roma u BiH

⁴³1 mandat u NSRS; 2 mandata u ZZZD PFBiH 10 mandata u kantonalnim skupštinama.

7.4. Izborna kampanja

7.4.1. Izborna kampanja političkih subjekata

Izborna kampanja definirana je Izbornim zakonom BiH i obuhvaća radnje i postupke u Zakonom ograničenom vremenskom razdoblju tijekom kojeg politički subjekti, na zakonom utvrđen način, upoznaju birače i javnost sa svojim programom i kandidatima. Ključni procesi regulirani odredbama izbornog zakona odnose se na potpunu slobodu vršenja svih aktivnosti političkih subjekata tijekom izborne kampanje, pravila ponašanja (uključujući distribuciju i postavljanje promotivnog materijala te uništavanje istog, korištenje javnih objekata, kampanju tijekom izborne šutnje), financiranje izborne kampanje, žrijebanje redoslijeda u medijskim nastupima, ravnopravno i fer predstavljanje u medijima, te zabranu vođenja izborne kampanje od dana raspisivanja izbora do datuma službenog početka izborne kampanje. Izborna kampanja počinje 30 dana prije dana održavanja izbora.⁴⁴

Općenito se za izbornu kampanju može reći da je protekla mirno, s već viđenim alatima i bez vidljive inovativnosti u pristupu prema biračima. Ponovno je u prvom planu bio protukandidat i njegove slabosti, a ne vlasiti program i mjerljiva predizborna obećanja. Relativno niski novčani iznosi predviđeni u pojedinim slučajevima kršenja Zakona u dijelu koji se odnosi na izbornu kampanju, nisu bili dovoljni kako bi obeshrabrili pojedine političke subjekte da se ne upuštaju u gore navedene i druge nepravilnosti. Nakon nekoliko izbornih ciklusa, političke stranke su postale više nego vješte da iz nedorečenosti i propusta u Zakonu izvuku maksimalnu korist i po pitanju izborne kampanje, slično kao i u nekim drugim procesima koje tretira ovo Izvješće.

Izborna kampanja 2014. godine započela je i prije donošenja Odluke o raspisivanju Općih izbora. Politički subjekti, posebno oni koji su u izbornu utrku ulazili s pozicije vlasti, osmislili su svoje redovne javne i političke aktivnosti na način kako bi poslali određene poruke budućim biračima i pridobili njihovu pažnju, uključujući proteste u veljači, svibanjske poplave i druge događaje tijekom godine.

Tijekom promatranja predizbornog razdoblja prije službenog početka izborne kampanje, Koalicija je zabilježila veći broj slučajeva koji mogu biti okarakterizirani kao plaćeno oglašavanje, a odnose se na podjelu promotivnog materijala, organiziranje različitih događaja od strane političkih subjekata, kao što su štandovi, tribine, tematske rasprave i sl. Posebno je primijećen veliki angažman političkih subjekata na plaćenom oglašavanju putem društvenih mreža. Međutim, nedorečenosti dijela Izbornog zakona koji propisuju ovu oblast⁴⁵, omogućavaju političkim subjektima provođenje otvorene izborne kampanje aktivnostima koje nisu očigledno plaćeno oglašavanje. To znači da je izborna kampanja provođena znatno prije njenog službenog početka, ali bez billboarda, masovnog plakatiranja (ali uz primijećenu podjelu promo materijala), spotova i plaćenih termina u elektronskim medijima. Nije primijećeno izricanje bilo kakvih sankcija političkim subjektima koji su se oglašavali putem „facebook adds“, odnosno plaćenog internet oglašavanja putem ove rasprostranjene društvene mreže.

Promatrači Koalicije posjetili su više od stotinu javnih događaja političkih subjekata tijekom izborne kampanje. Odlikuje je različite vrste predizbornih skupova širom BiH. Retorika na javnim događajima dominantno je bila usmjerena na kritiku protivnika umjesto na promoviranje vlastitih programa i ideja. Izostala su debatna sučeljavanja kandidata kroz javne događaje na

⁴⁴Izborni zakon Bosne i Hercegovine, Poglavlje 16,

http://www.izbori.ba/Documents/documents/ZAKONI/Izborni_zakon_PRECISCENI_TEKS3rp.Zdf

⁴⁵Izborni zakon BiH, čl. 16.14., stav 3 Zakona

terenu, osim manjeg broja onih koje su organizirale pojedine međunarodne i domaće nevladine organizacije.

Promatrači Koalicije zabilježili su korištenje službenih automobila za potrebe izborne kampanje od strane velikog broja izabranih dužnosnika koji su u vremenu predizborne kampanje bili nositelji visokih pozicija u vlasti, uključujući članove Predsjedništva BiH, predsjednike entiteta i entitetske premijere, članove kantonalnih vlada i općinskih struktura vlasti, a čak su bili prisutni slučajevi uporabe vozila javnih poduzeća u kojima političke partije imaju dominantan politički utjecaj. Promatrači Koalicije nisu zabilježili veći broj slučajeva govora mržnje na javnim događajima, osim izoliranih primjera.

Jedna od najčešćih nepravilnosti u izbornoj kampanji, koju je upražnjavao veliki broj političkih partija, je plakatiranje na nedozvoljenim površinama, najčešće drveću, stupovima rasvjete, autobusnim stajalištima, elektro-trafoima pa čak i objektima škola. Istovremeno, promatrači su registrirali i izolirane slučajeve uništavanja pa čak i spaljivanja bilborda pojedinih političkih partija⁴⁶.

Preporuka:

- **Usvojiti Kodeks ponašanja u izbornoj kampanji kojim bi se sprječila zlouporaba javnih dobara u predizborne svrhe.**

7.4.2. Financiranje izborne kampanje

Financiranje izborne kampanje propisano je Izbornim zakonom BiH, zakonima o financiranju političkih stranaka, a djelimično i Zakonom o sukobu interesa i Zakonu o upravnom postupku BiH.

Koalicija Pod lupom nije sistematski i metodološki pratila financiranje političkih kampanja za Opće izbore 2014. Međutim, nalazi do kojih su došle druge organizacije civilnog društva koje se metodološki bave praćenjem ovog segmenta izbornog procesa, govore da je 10 političkih stranaka u BiH za potrebe oglašavanja na 10 TV stanica i 9 novinskih kuća potrošilo oko 4,5 milijuna KM. Istovremeno, za potrebe oglašavanja na bilbordima utrošeno je oko 3 milijuna KM. U ovaj proračun ne ulaze zakupljeni termini za emisije i gostovanja, radio oglašavanje, ni predizborni skupovi. Prema opsegu kampanja oglašavanja, procjenjuje se da prednjači Stranka demokratske akcije (SDA) s više od ¼ ukupnog udjela, zatim Socijaldemokratska partija BiH (SDP) s 935 objava ili 21%, Savez za promjene (bez pojedinačnih oglasa stranaka članica Saveza) sa 652 objave ili 14%, SNSD i Koalicija SNSD-DNS-SPsa 448 objava ili oko 10%, Savez za bolju budućnost (SBB) s 342 objave ili 8%, a na ostalih pet političkih subjekata otpada oko 20%. Gledano iz perspektive financijskog utroška, izvješća govore da su na ovaj vid oglašavanja najviše utrošile SDA (oko 860.000 KM), SNSD koji je, kada se zbroje reklame ove stranke i oglašavanje koalicije SNSD-DNS, utrošio skoro 870.000 KM te Savez za promjene s troškom oko 775.000 KM. Zatim slijede SBB (oko 493.000 KM), SDP (oko 406.000 KM), Demokratski narodni savez (DNS) s oko 350.000 KM, te Demokratska fronta (DF) s oko 220.000 KM⁴⁷.

⁴⁶Slučaj spaljivanja billboarda HDZ-a 1990.

⁴⁷Navedeni podaci dobijeni od Transparency International BiH (www.ti-bih.org), čije će cjelokupno izvješće o financiranju političkih partija i monitoringu predizborne kampanje biti objavljeno u siječnju 2015.

Preporuka:

- **Unaprijediti sistem kontrole financijskog poslovanja političkih stranaka kako u izbornoj tako i neizbornoj godini, ne samo od strane Središnjeg izbornog povjerenstva BiH, nego i drugih relevantnih institucija (porezna uprava, financijska policija, državna revizija).**

7.4.3. Monitoring medija

Pravni okvir za medijsko pokrivanje izbora definiran je Izbornim zakonom BiH i nizom propisa od strane SIP BiH. Obveza je elektronskih medija da izvješćuju o izbornim aktivnostima, poštujući pri tome principe nepristranosti i uravnoteženosti. Oni koji u izbornu utrku ulaze s pozicije državnih dužnosnika ne bi smjeli biti privilegirani nad svojim suparnicima na izborima, što podrazumijeva i takav odnos medija da kod izvještavanja o službenim aktivnostima dužnosnika ne spominju i njihovu stranačku ili kandidatsku poziciju. Tijekom službene kampanje javni elektronski mediji moraju omogućiti bar 3 minute besplatnog prostora svakom političkom subjektu na ravnopravnim osnovama. Istovremeno, politički subjekti mogu kupiti prostor za oglašavanje do 30 minuta na svakom javnom, te do 60 minuta na svakom privatnom elektronskom mediju.

Koalicija Pod lupom nije sistematski i metodološki pratila medije u BiH u razdoblju izborne kampanje za Opće izbore 2014. Međutim, na temelju monitoringa medija drugih relevantnih organizacija⁴⁸, može se zaključiti da je biračima prikazan veliki broj mišljenja, posebno u vidu TV debata, tematskih govornih emisija, izbornih kronika, ustupanja besplatnog medijskog prostora, posebno u tiskanim i online medijima. Gledajući pojedinačno, debate i tematske emisije su stvorile forum za razmjenu mišljenja, pružajući priliku biračima da stvore utisak o kandidatima.

Međutim, s druge strane, bilo je otežano izvješćivanje o predizbornoj kampanji u tijeku emitiranja vijesti zbog restriktivnog i netemeljitog interpretiranja zakonskih odredbi. Razlog ovome je možda zabuna u svezi s razlikom između informiranja o kandidatima i vođenja lične kampanje. TV emiteri uglavnom su se držali stava da ako senapravi intervju s jednim političkim kandidatom tijekom emitiranja vijesti, onda se isti medijski prostor mora ustupiti i svim ostalim političkim kandidatima kako bi se ispunili zakonski kriteriji za jednakom zastupljenošću. Kao rezultat toga imamo situaciju da TV stanice nerado ustupaju prostor u vijestima za izvješćivanje o kampanji zbog straha od sankcija koje bi im mogao uputiti regulator (RAK). Umjesto toga, većina promatranih medija se u okviru svog programa vijesti usmjerila na izvješćivanje o aktivnostima vlasti izvan konteksta predizborne kampanje.

Klasičnog govora mržnje u medijima u Bosni i Hercegovini gotovo da nije bilo u razdoblju predizborne kampanje - rezultati su monitoringa medija provedenog tijekom kampanje za Opće izbore 2014. godine.⁴⁹ U isto vrijeme, izvješće ACIPSa⁵⁰ pokazuje da je većina političkih subjekata koje su nadgledali imala izuzetno napadačke kampanje prema svojim oponentima. Prema istom izvješću, čak 68% izjava ne predstavljaju relevantne i konkretne teme od interesa za građane BiH u izbornoj kampanji.

⁴⁸ Mediaplan Institut Sarajevo sistematski je pratio medijsku pokrivenost Općih izbora 2014, dajući profesionalnu, cjelovitu i objektivnu ocjenu političke raznolikosti, točnosti i uravnoteženosti vijesti, pokrivajući 9 TV kanala,

3 radio stanice, 6 novina i 4 portala.

⁴⁹ Govor mržnje u medijima praćen je u okviru projekta Promoviranje slobode izražavanja i informiranja i slobode medija u Jugoistočnoj Evropi.

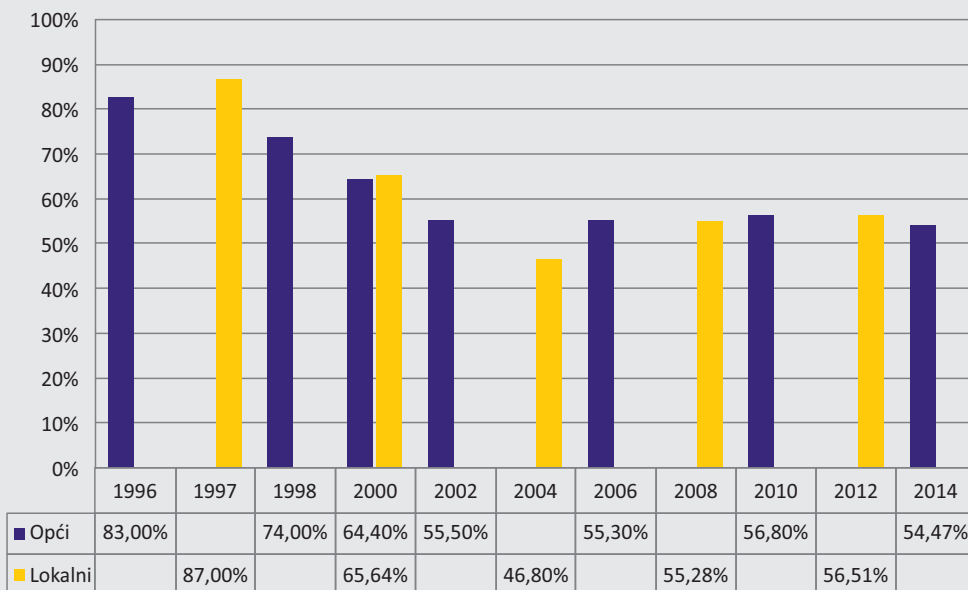
⁵⁰ Relevantnost i konkretnost političkih izjava u toku izborne kampanje (<http://www.acips.ba/bos/>).

Glavno regulatorno tijelo za emitere je Regulatorna agencija za komunikacije (RAK), u čijoj nadležnosti se nalazi izdavanje dozvola i nadzor nad emiterima. Tokom izbora, RAK je nadzirao poštivanje prethodno navedenih odredbi i bavio se prigovorima vezanim za medije. Kazne se kreću od izdavanja upozorenja preko novčanih kazni, do suspenzije i oduzimanja dozvole. RAK nije provodio sistemski medijski monitoring o medijskom izvješćivanju već je samo reagirao na zaprimljene prigovore. Zaprmljeno je 6 prigovora u svezi s navodnim kršenjem izbornih pravila od kojih se polovina odnosila na medijsko davanje prednosti određenim političkim opcijama. RAK nije razriješio prigovore tijekom izborne kampanje, te prema tome nije primijenio efektivne mjere.

8. IZBORNI DAN

Pravo glasa na Općim izborima 2014. godine imalo je 3.282.581 birača, od čega je glasovalo 1.787.461, odnosno 54,47%.⁵¹

Izlaznost birača na izbore u BiH

Izborni dan u BiH je protekao u demokratskoj i fer atmosferi i sukladno Izbornom zakonu i pravilima, uz manji broj nepravilnosti i kritičnih situacija⁵², te izolirane incidente⁵³. Promatrači i mobilni timovi Koalicije „Pod lupom“ prijavili su lokalnim izbornim povjerenstvima oko 80 situacija na terenu koje su okarakterizirane kritičnim i za koje je traženo trenutno postupanje lokalnih izbornih povjerenstava. Istovremeno, regionalni uredi Koalicije zaprimili su više od 370 prijava građana, od kojih se većina odnosila na agitiranje prema glasačima u blizini biračkih mjesta, preminule osobe na biračkim popisima, kupovinu glasova, distribuiranje kopija glasačkih listića sa označenim političkim subjektima i drugog promotivnog materijala stranaka oko biračkog mjesta.

⁵¹Službeni podatak o izlaznosti sa stranice CIK-a BiH (www.izbori.ba)

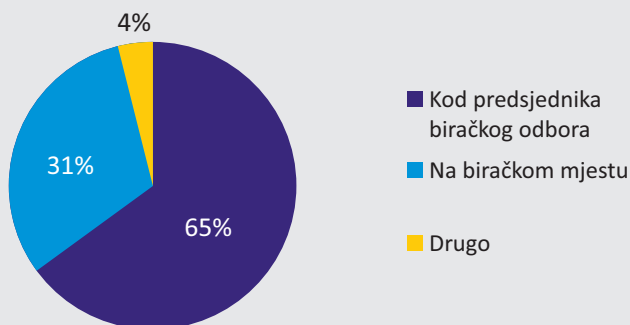
⁵²Pomaganje pri glasovanju za više birača od strane iste osobe, pokušaji glasovanja u ime druge osobe, pomaganje glasačima pri glasovanju od strane članova biračkih odbora, omogućavanje glasovanja s nevažećim osobnim dokumentima, istovremeno ubacivanje glasačkih listića za sva 4 izborna nivoa, nepečaćenje plastičnih vreća prije prijevoza materijala u OIP.

⁵³Na ukupno 16 biračkih mjesta, promatračima je kratkoročno bio onemogućen pristup biračkom mjestu (najviše takvih slučajeva je zabilježeno u općini Novi Grad - RS zbog odbijanja članova biračkih odbora da prihvate akreditacije promatrača izdate od strane SIP-a, a na sugestiju općinskog izbornog povjerenstva u ovoj općini). Na 2 biračka mjesta na kojima su bili prisutni promatrači Koalicije je zabilježena intervencija policije (u općinama Livno i Stolac). Promatrač Koalicije koji je promatrao izbore na biračkom mjestu u općini Doboj (MZ Mitrovići) je izvjestio o pokušaju njegovog podmićivanja od strane članova biračkog odbora koji su mu sugerirali da "zatvori oči prilikom procesa brojanja glasova".

8.1. Otvaranje biračkih mjesta

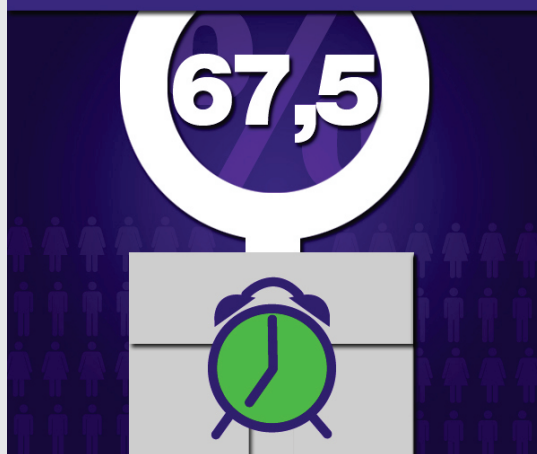
Otvaranje biračkih mjesta uglavnom je provedeno sukladno zakonu i podzakonskim aktima, uz manje probleme koji nisu značajnije utjecali na daljnji tijek glasovanja. Na oko dvije trećine biračkih mjesta izborni materijal u noći prije otvaranja biračkih mjesta bio je čuvan kod predsjednika biračkog odbora, što dovodi u pitanje sigurnost izbornog materijala.

Gdje je bio čuvan izborni materijal?

Preko dvije trećine biračkih mjesta otvoreno je točno u 07:00 sati, a podatak da je već u 07:15 bilo otvoreno skoro 95% biračkih mjesta govori da su kašnjenja bila minimalna i rezultat loše procjene vremena potrebnog za sve pripremne radnje prije otvaranja.

POSTOTAK BM OTVORENIH NA VRIJEME (U 07:00 SATI)

Promatrači Koalicije „Pod lupom“ su na skoro svim biračkim mjestima imali slobodan i nesmetan pristup i ulazak na biračko mjesto. Na svega 1% biračkih mjesta bilo je manjih problema, iz razloga tehničke prirode (promatrači bez posjedovanja akreditacije, manjak dvosmjerne komunikacije između SIP-a i OIP-a, te veća kašnjenja u otvaranju nekih biračkih mjesta).

POSTOTAK PROMATRAČA KOJIMA JE
OMOGUĆEN NESMETAN ULAZAK NA BM

Skoro 90% članova biračkih odbora bilo je prisutno na biračkom mjestu sat vremena prije planiranog otvaranja, a na skoro 7% biračkih mjesta nedostajalo je nešto od izbornog materijala koji je predviđen da bude na biračkom mjestu prije otvaranja.

POSTOTAK BM NA KOJIMA JE NEDOSTAJALO
NEŠTO OD IZBORNOG MATERIJALA

Zabrinjavajući je podatak da skoro 30% biračkih mjesta nije bilo prilagođeno osobama sa invaliditetom.

Preporuka:

- Striktno poštivati odredbe Izbornog zakona i odredbe provedbenih akata ko jima je propisano osiguravanje sigurnosti izbornog materijala na svakom biračkom mjestu.

8.2. Proces glasovanja

Proces glasovanja uglavnom je protekao u demokratskoj atmosferi uz manji broj nepravilnosti koje se mogu pripisati neadekvatnoj obuci pojedinih biračkih odbora i izoliranih incidenata povezanih s aktivnošću političkih subjekata. Na relativno malom broju biračkih mjesta (nešto preko 1%) promatrači Koalicije primijetili su birače koji na biračko mjesto dolaze s već označenim glasačkim listićima, a iznose prazne⁵⁴. Istovremeno, na oko 6% biračkih mjesta, promatrači su primijetili pokušaje da osoba glasuje u ime druge osobe⁵⁵. Sa 4,3% biračkih mjesta, uključujući i okolinu od 50 metara, dojavljeni su slučajevi nagovaranja i pritiska na birače za koga da glasuju. Nešto manji je postotak biračkih mjesta (3,8%) gdje je u jedan do pet slučajeva dozvoljeno biračima da glasuju bez provjere važećih identifikacijskih dokumenata. Obiteljsko glasovanje i dalje ostaje pojava u izbornom procesu u BiH, i to na preko 40% biračkih mjesta gdje se javlja u jednom do pet zabilježenih slučajeva.

Istovremeno, na četvrtini biračkih mjesta zabilježena je ista frekvencija (od jedan do pet slučajeva) da jedna osoba pomaže većem broju birača kojima je pomoć potrebna. Zabilježeno je jedno biračko mjesto koje je bilo smješteno unutar vjerskog objekta.⁵⁶

Preporuke:

- Uvesti posebne prozirne glasačke kutije za svaki nivo vlasti koji se bira. Ovo bi doprinijelo lakšoj kontroli korištenja glasačkih listića na biračkom mjestu u smislu sprječavanja potencijalnih pokušaja kršenja izbornih pravila. Takođe, ovo bi doprinijelo bržem i efikasnijem brojanju glasova, a u prilog tome govori i podatak da je u prosjeku bilo potrebno 25 minuta da birački odbor razvrsta glasačke listiće nakon otvaranja glasačke kutije.
- Smanjiti visinu glasačkih kabina do minimalne visine koja osigurava tajnost glasovanja, ali onemogućava fotografiranje glasačkih listića i/ili zamjenu listića tokom glasovanja u glasačkoj kabini.

⁵⁴Npr BM 003A046 (Bihać), te BM 106A010 i BM 106A011 (Livno)

⁵⁵Npr BM 176A007 (Stolac)

⁵⁶BM 079A006 (Živinice)

- **Potrebno je razmotriti uvođenje rednih brojeva političkih subjekata na glasačkom listiću što bi olakšalo glasovanje birača koji koriste pomoć pri glasovanju.**
- **Razmotriti označavanje glasačkih listića serijskim brojevima radi povećanja sigurnosti.**

8.3. Zatvaranje biračkih mjesta

Zatvaranje je na velikoj većini biračkih mjesta provedeno sukladno propisima. Na nešto preko 7% biračkih mjesta zabilježeno je kašnjenje u zatvaranju biračkih mjesta u trajanju do 45 minuta. Istovremeno, na 14% biračkih mjesta nije dozvoljeno glasovanje onima koji su se u 19:00 sati zatekli na biračkom mjestu, iako pravila nedvosmisleno govore suprotno.

Za razliku od otvaranja biračkih mjesta, znatno je veće prisustvo svih članova biračkog odbora tijekom zatvaranja, skoro 99%.

8.4. Brojanje glasova

Proces brojanja glasova protekao je uglavnom pozitivno na velikoj većini biračkih mjesta. Općenito, promatrači Koalicije izvijestili su o postojanju nepravilnosti kod procesa prebrojavanja koje bi mogle imati utjecaja na izborni rezultat na tom biračkom mjestu s manje od 1% biračkih mjesta. Na 98% biračkih mjesta poštovana je propisana procedura proglašavanja nevažećih listića. Međutim, na oko 5% biračkih mjesta bile su prisutne kemijske olovke na stolovima za brojanje glasova, što ostavlja sumnju da su postojale namjere poništavanja važećih glasačkih listića i/ili dopisivanja preferencijalnih glasova kandidatima prilikom prebrojavanja glasačkih listića⁵⁷. Na čak 7% biračkih mjesta nije vidljivo istaknut obrazac sa zbirnim rezultatima (ZR1, žuta kopija). Istovremeno, velik broj promatrača konstatira da je vidljivost informacija na žutoj kopiji ZR1 obrasca vrlo loša te da fotografiranje ili kopiranje iste ne bi moglo služiti kao razumljiv dokument o konstatiranim izbornim rezultatima.

⁵⁷ Na 7 biračkih mjesta na kojima su bili promatrači Koalicije, primijećeno je dopisivanje preferencijalnih glasova na glasačke listiće tijekom brojanja glasova za Parlamentarnu skupštinu BiH

Preporuka:

- Tehnički unaprijediti izradu kopija obrazaca sa zbirnim rezultatima da bi iste bile čitke, te ih javno postaviti na biračko mjesto nakon završetka svih procesa na biračkom mjestu. Potrebno je osigurati čitke kopije obrazaca sa zbirnim rezultatima, kako radi promatrača tako i javnosti zainteresirane za rezultate glasovanja po biračkim mjestima.

8.5. Promatranje rada lokalne izborne administracije na izborni dan

Promatrači Koalicije na izborni dan bili su raspoređeni i u lokalnim izbornim povjerenstvima u razdoblju dostavljanja, odnosno primopredaje materijala s biračkih mjesta. U najvećem broju općina, čak 42%, najčešće zabilježeni problemi odnose se na pakiranje izbornog materijala od strane biračkih odbora, a u preko 40 općina slučajevi pogrešnog pakiranja okarakterizirani su kao više nego očigledni. U 25% slučajeva problemi se odnose na neispravno popunjavanje obrazaca. Najdrastičniji primjeri su neke od općina prijedorske regije, gdje je veliki broj vreća s izbornim materijalom bio nezapečaćen.

Prema mišljenju većine lokalnih izbornih povjerenstava, upravo je proces brojanja glasova, utvrđivanja rezultata i pakiranja izbornog materijala bio najveći izazov za sve biračke odbore (BO). Iako je od strane nekoliko lokalnih izbornih povjerenstava prepoznat određeni napredak u odnosu na ranije izbore (usklađivanje boje vreća sa bojama glasačkog materijala, dodatne providne vreće, perforirano pečatiranje vreća, i sl.) opća ocjena povjerenstava je da je ovaj proces i dalje prekomplikiran i nerazumljiv za veliki dio članova BO. Veći dio LIP-a smatra da moguća rješenja treba tražiti u daljem pojednostavljenju procesa, te boljoj edukaciji članova biračkih odbora.

9. POSTIZBORNO RAZDOBLJE

9.1. Utvrđivanje rezultata izbora

Utvrđivanje rezultata izbora u nadležnosti je SIP BiH. SIP utvrđuje rezultate neposrednih i posrednih izbora nakon isticanja roka za podnošenje prigovora i žalbi, kako je propisano Zakonom i nakon pravosnažnosti odluka. Izborni zakon definira rokove za utvrđivanje izbornih rezultata, dok se propisima SIP-a određuje redoslijed utvrđivanja, obavještavanje javnosti, te način objavljivanja. SIP je dužan potvrditi konačne rezultate izbora u roku od 30 dana od dana održavanja. Rezultati Općih izbora 2014. potvrđeni su i objavljeni 10.11.2014.⁵⁸

Ukupno je izabrano 518 dužnosnika, od toga tri člana Predsjedništva BiH, predsjednik i 2 potpredsjednika RS-a, 42 zastupnika u ZD PSBiH, 83 zastupnika u NSRS, 98 zastupnika u ZD PFBiH i 289 zastupnika u kantonalnim skupštinama.

Za Opće izbore 2014. SIP je ispoštivao predviđene rokove za objavu rezultata. Preliminarni rezultati su utvrđeni i objavljeni odlukom SIP-a⁵⁹ od 27.10, nakon čega je uslijedio rok od tri dana u kojem su se mogli podnijeti zahtjevi za ponovna brojanja glasova. Inače, SIP je naložio ponovno brojanje glasova na ukupno 198 biračkih mjesta zbog odstupanja u testu točnosti prilikom kontrolnog unosa rezultata. Do objavljivanja utvrđenih rezultata SIP je svojom odlukom po službenoj dužnosti naložio kontrolno brojanje glasova sa 121 biračkog mjesta, dok je nakon pristiglih prigovora SIP nalagao brojanje na osnovu blagovremenih i opravdanih primljenih prigovora.⁶⁰

S obzirom na situaciju koja se dogodila prilikom utvrđivanja rezultata ovih Općih izbora, a u vezi s usporenim procesom, treba razmotriti mogućnost da se ide u pravcu skraćivanja ovih rokova kako bi se ojačalo povjerenje javnosti u izborni proces.

Prebrojavanje glasova pristiglih putem pošte je još jedan faktor koji je doprinio dužem čekanju na utvrđivanje konačnih rezultata. S tim u vezi, u predstojećem periodu razmatranja efikasnijih rješenja Koalicija je stava da se, kada je u pitanje glasovanje poštom, u obzir trebaju uzimati samo oni glasovi pristigli do zatvaranja biračkih mjesta na izborni dan.

Preporuka:

- **Skratiti sve rokove od datuma raspisivanja izbora do službene i potpune objave konačnih rezultata izbora (umjesto sadašnjih 180, na 120 dana).**

⁵⁸<http://izbori.ba/Default.aspx?CategoryID=479&Lang=3>

⁵⁹http://www.izbori.ba/Documents/OpciIzbori2014/Odluke/27102014/Odluka_o_utvrđivanju_ob_rez_OIBiH_2014-bos.ZDf

⁶⁰U tom periodu, CIK je ukupno zaprimio 123 zahtjeva za ponovno brojanje

9.2. Zaštita izbornog prava

Pravni okvir

Zaštitu izbornog prava osiguravaju izborna povjerenstva, odnosno lokalna izborna povjerenstva i SIP, te Apelacioni odjel Suda BiH. Propisi koji se odnose na sistem prigovora i zahtjeva utvrđeni su Izbornim zakonom, Zakonom o upravnom postupku BiH, te Uputstvu SIP-a⁶¹.

Izborna povjerenstva štite izborna prava po službenoj dužnosti, na temelju saznanja, ili na temelju prigovora koje upute ovlaštene osobe. Prema odredbi Izbornog zakona, te ovlaštene osobe su birač i politički subjekt. Birač, prema tumačenju SIP-a, može uložiti prigovor samo onda kada je ugroženo njegovo osobno izborno pravo što, prema mišljenju Koalicije, predstavlja dosta restriktivno tumačenje jer onemogućava zvanično ulaganje prigovora građanima, pa i udrugama i drugim zainteresiranim stranama u izbornom procesu onda kada je njihovo izborno pravo posredno ugroženo. Također, kada su u pitanju politički subjekti, prigovore mogu ulagati politički subjekti, ali ne i kandidati tih subjekata pojedinačno bez podrške svog političkog subjekta. Koalicija je stava da bi se krug osoba koje imaju pravo uložiti prigovor na izborni proces trebao proširiti.

Primjedbe i prigovori

Prema informacijama SIP-a, izborna povjerenstva su u svezi s ukupnim izbornim procesom zaprimila 705 prigovora i žalbi. Od toga, najveći broj se odnosi na prijavljena kršenja lokalnim izbornim povjerenstvima i/ili iz nadležnosti ovih povjerenstava (487), i to izborne šutnje (204), kršenja u vezi s izbornim danom (187), izborna kampanja (49), imenovanja biračkih odbora (47). SIP je najveći broj prigovora primio u formi zahtjeva za ponovna brojanja glasova (123), izborna kampanja (17), upis birača u SBP (13), kršenja u vezi s izbornim danom (11), te 54 prigovora po drugim osnovama. Od utvrđivanja rezultata izbora na odluke SIP-a podneseno je 35 žalbi Apelacionom odjelu Suda BiH koji je sve žalbe odbio kao neosnovane.

Takođe, Koalicija je u razdoblju nakon održavanja izbora SIP-u BiH podnijela listu s oko 100 prijavljenih nepravilnosti od strane građana i promatrača Koalicije⁶². Nisu zabilježene službene reakcije po tim prijavama.

Preporuka:

- **Omogućiti nestranačkim promatračima, kao i kandidatima političkih subjekata na poluotvorenim listima, podnošenje prigovora.**

9.3. Provođenje izbornih rezultata

Izborni zakon BiH definira rokove za konstituiranje zakonodavne vlasti, kao i Predsjedništva BiH⁶³. Ti rokovi su različiti ovisno o kojoj razini vlasti se radi, a maksimalni rok je do 30 dana od dana objave konačnih rezultata od strane SIP-a. Analizirajući rokove predviđene zakonom za konstituiranje zakonodavne vlasti i izbora izaslanika iz kantonalnih skupština za Dom naroda

⁶¹Uputa o procedurama za rješavanje po prigovorima i žalbama podnesenim SIP-u BiH i izbornim povjerenstvima, „Službeni glasnik BiH“, br. 37/14.

⁶²Detaljno o prijavljenim nepravilnostima: <http://podlupom.org/bih/vijest.php?ID=38>

⁶³Rok za konstituiranje kantonalnih skupština je najkasnije 10 dana od objave konačnih rezultata, za NSRS 15 dana, za ZD PF BiH 20 dana, a ZD P BiH 30 dana. Izbor delegata u Dom naroda PF BiH i Dom naroda PS BiH vrši se najkasnije 30 dana od dana objave izbora.

PFBiH, kao i izbor izaslanika za Dom naroda PSBiH, ostavljeno je da postupak konstituiranja i delegiranja mora biti okončan u roku od 30 dana od objave konačnih rezultata što dovodi u pitanje mogućnost poštivanja samih rokova.

Novoizabrano Predsjedništvo BiH je održalo konstituirajuću sjednicu u zakonom predviđenom roku. Kada je u pitanju formiranje zakonodavne vlasti, zakonom predviđeni rokovi za konstituiranje ZDPSBiH, ZDPFBiH kao i konstituiranje NSRS su ispoštovani⁶⁴. Prilikom konstituiranja kantonalnih skupština, svi kantoni nisu ispunili zakonom predviđene rokove⁶⁵, ali ono što posebno treba naglasiti je da dva kantona, Sarajevski i Bosansko-podrinjski, u predviđenom roku nisu izabrali izaslanike za Dom naroda PFBiH što je onemogućilo i konstituiranje Doma naroda PSBiH. Jedan od razloga kašnjenja u formiranju Doma naroda PFBiH je i nominiranje kandidata za izaslanike Doma naroda PFBiH koji su izvršili promjenu nacionalnog izjašnjavanja u odnosu na izjašnjavanje prijavljeno za prethodne izbore, što nije ustavima ili zakonom regulirano niti zabranjeno, ali što se može okarakterizirati i kao zlouporaba tog prava zarad ostvarivanja drugih interesa. SIP je ovakve kandidature odbio, dok je Sud BiH potvrdio odluke SIP-a. Sve ovo je uzrokovalo da u FBiH još uvijek nisu izabrani predsjednik i potpredsjednici FBiH. NSRS je izabrala izaslanike za Dom naroda PSBiH, Vladu RS, kao i Vijeće naroda RS. Iako nema zakonskih prepreka za imenovanje predsjedavajućeg Vijeća ministara, zbog nepostojanja dogovora između političkih subjekata, isti još uvijek nije predložen od strane Predsjedništva BiH jer se to uvjetuje paralelnim formiranjem Vlade FBiH. Ovo upućuje i na zaključak da bi trebalo utvrditi rokove i za formiranje izvršne vlasti na svim nivoima.

Preporuke:

- **Osigurati minimalnu zastupljenost tri konstitutivna naroda, nacionalnih manjina i nacionalno neopredjeljenih u zakonodavnoj vlasti na nivou kantona u FBiH, čime bi se ispunila ustavna odredba o broju Bošnjaka, Srba, Hrvata i Ostalih u Domu naroda Parlamenta FBiH.**
- **Donijeti odredbu u Ustavu i Izbornom zakonu kojom će se spriječiti zlouporaba nacionalnog izjašnjavanja u izbornom procesu kojom se nacionalno izjašnjavanje kandidata političkih subjekata, koalicija i neovisnih kandidata koji učestvuju u izbornom procesu neće moći mijenjati u 2 uzastopna izborna ciklusa, kao i za vrijeme trajanja mandata.**

⁶⁴ Predsjedništvo BiH održalo konstituirajuću sjednicu 17.11; ZD PBiH 09.12; NSRS 24.11.; ZD PFBiH 2.12.

⁶⁵ U roku konstituirane skupštine sljedećih kantona: Tuzlanskog (17.11), Zeničko-dobojskog (20.11.), Unsko-sanskog (20.11.), Hercegovačko-neretvanskog (20.11.). Sa danom kašnjenja (21.11.) formirane su skupštine sljedećih kantona: Bosansko-podrinjskog, Srednje-bosanskog, Zapadno-hercegovačkog, Posavskog i Sarajevskog. Kanton 10 je formiran 26.11.

10. O PROJEKTU "JER NAM JE STALO..."

10.1. O Koaliciji Pod lupom

Koalicija za slobodne i poštene izbore „Pod lupom“ okuplja sedam nevladinih organizacija (CCI, OIA, Infohouse, DON, Perpetuum Mobile, CGS Livno, FGT Tuzla) iz Bosne i Hercegovine koje su aktivnim zalaganjem i radom tokom devetomjesečnog projekta doprinijele slobodnim, poštenim i demokratskim izborima u 2014. godini. Projektom je bio predviđen niz aktivnosti koje su realizirane u predizbornom, izbornom i postizbornom razdoblju. Kako bi se osiguralo da cijeli proces prođe u demokratskom i poštenom duhu, Koalicija je uvela besplatnu telefonsku liniju putem koje su građanke i građani mogli prijavljivati neregularnosti izbora, ali i prijaviti se za promatrača. U predizbornom razdoblju, na izborni dan i u postizbornom razdoblju Koalicija je aktivno radila na doprinosu održavanju slobodnih i poštenih izbora, sprječavanju izbornih prijevara, dizanju svijesti o izbornim manipulacijama, potjecanju izražavanja slobodne volje birača, objektivnom i blagovremenom izvješćivanju o izbornom procesu, kao i na davanju preporuka za izmjene izbornog zakonodavstva i unapređenja izbornog procesa. Projekt je podržan od Veleposlanstva Kraljevine Norveške, Veleposlanstva Kraljevine Nizozemske, Veleposlanstva Velike Britanije, Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID), te Delegacije Europske unije u BiH. U predizbornom razdoblju Koalicija se usmjerila na promatranje rada izborne administracije (centralne i lokalnih izbornih povjerenstava), procesa registriranja birača, izbornih kampanja političkih subjekata, te prijavu nepravilnosti i postupanje po istima. Na izborni dan, Koalicija je promatrala otvaranje biračkih mjesta, proces glasovanja i utvrđivanja rezultata glasovanja, te rad izborne administracije u cijeloj zemlji. U postizbornom razdoblju, Koalicija je vršila praćenje zaprimljenih primjedbi i prigovora na izborni proces, te određen broj istih prosljedila SIP-u. Koalicija je takođe, u sklopu Finalnog izvješća, dala set preporuka kojima želi zagovarati unapređenje izbornog zakonodavstva i procesa u BiH. Za razliku od međunarodnih promatrača koji u zemlju uglavnom dolaze nekoliko tjedana prije izbora, domaći nestranački promatrači su bili u mogućnosti pratiti sve faze izbornog procesa i to na puno većem području. Za razliku od stranačkih promatrača koji prate izbore za potrebe političkog subjekta koji ih je nominirao i to samo na izborni dan, nestranački promatrači su pratili izborni proces na objektivan i nepristran način uzimajući u obzir aktivnosti svih političkih subjekata.

10.2. Koalicija u brojkama

Koaliciju „Pod lupom“ je na terenu i u javnosti predstavljalo preko 2.500 promatrača na biračkim mjestima, 7 uposlenika u Glavnom uredu, 7 regionalnih koordinatora i asistenata, 7 članova Strateškog odbora, 42 dugoročna promatrača, 134 promatrača u lokalnim izbornim povjerenstvima, te 50 mobilnih timova. Od ukupno 5.200 prijavljenih građanskih promatrača, 2.542 promatrača su (u dvije smjene) bili raspoređeni na 1.348 biračkih mjesta. Više od 2.000 poziva i 19.000 SMS poruka je zaprimljeno tijekom izbornog dana, dok je 56 operatera odgovaralo na pozive u Pozivnom centru. Prijavljeno je 79 kritičnih situacija od strane promatrača, te 372 prijave o neregularnostima od strane građana. Ukupno je 96 prijava poslano SIP-u na obradu. Održano je preko 180 treninga za promatrače izbornog dana u skoro svim općinama, 600 sastanaka sa lokalnim izbornim povjerenstvima i sa predstavnicima političkih subjekata, nevladinim organizacijama i medijima. Za veoma kratko vrijeme je zabilježeno 450 medijskih objava, te producirano i emitirano 5 video i audio spotova. 41 medijska kuća u BiH je besplatno ustupila medijski prostor za emitiranje video i audio spotova. Širom Bosne i Hercegovine je podijeljeno ukupno 400.000 primjeraka promotivnog i edukativnog materijala čime je omogućena vidljivost i transparentnost rada Koalicije. Održane su 43 ulične akcije u 43

općine i grada u BiH, te je i na taj način omogućena prilika prijave za mjesto promatrača svim građanima Bosne i Hercegovine.

10.3. Izrazi zahvalnosti

Koalicija „Pod lupom“ je u vremenu provođenja projekta imala nesebičnu podršku promatrača, građana, medija, izborne administracije, donatora, ali i svih ostalih koji su na bilo koji način doprinijeli realiziranju projektnih aktivnosti. Donatorska financijska i savjetodavna podrška je osigurala kvalitetne i adekvatne uslove rada, te čvrstu osnovu za konkretiziranje projektnih ciljeva. Mediji su u potpunosti opravdali ulogu moćnog demokratskog alata dajući na raspolaganje vlastiti medijski prostor, čime je rad Koalicije praćen u potpunosti. Veliko hvala svim našim promatračima koji su beskompromisno, požrtvovano i u potpunosti profesionalno doprinijeli poštenom i korektnom izbornom procesu. Oni su predstavljali pokretačku snagu i neiscrpu motivaciju koja je rezultirala smanjenjem broja manipulacija u izbornom procesu. Promatrači Koalicije su u koheziji sa građanima Bosne i Hercegovine vratili vjeru u poštovanje slobodne volje svih birača. Građani su se pokazali kao kolektivni instrument demokratičnosti jer su iskazivanjem podrške građanskom promatranju i prijavama izbornih nepravilnosti potvrdili uključenost građana u političke tokove. Na kraju, ali ništa manje bitno, zahvala ide i prema svim tijelima za provođenje izbora, u prvom redu SIP-u i općinskim i gradskim izbornim povjerenstvima. Ukazanim povjerenjem, te neospornom podrškom, su omogućili ispunjavanje predizbornih i izbornih ciljeva Koalicije. Stoga, svima još jednom **VELIKO HVALA!**

Tim Koalicije "Pod lupom"

ANEKS 1 – Statistika izbornog dana

Statistika odgovora na SMS pitanja u tijeku izbornog dana - promatrači u obje smjene. Uzorak biračkih mjesta: 1.348.

PRISTUP PROMATRAČA BIRAČKOM MJESTU	
AA	Da li Vam je omogućen nesmetan ulazak na biračko mjesto?
Mogući odgovori	DA NE
Procenat odgovora (%)	99,1 0,9
OTVARANJE BIRAČKIH MJESTA	
BA	Da li svi članovi biračkog odbora bili prisutni na biračkom mjestu u 06:00 h?
Mogući odgovori	DA NE
Procenat odgovora (%)	89,7 10,3
BC	Da li je nedostajalo nešto od slijedećeg izbornog materijala: glasačke kutije, listići, Izvod iz Centralnog biračkog spiska, glasačke kabine, i/ili zapisnici/obrasci?
Mogući odgovori	DA NE
Procenat odgovora (%)	7,9 92,1
BE	Da li je izvršeno ručno brojanje glasačkih listića prije otvaranja biračkog mjesta?
Mogući odgovori	DA NE
Procenat odgovora (%)	95,6 4,4
BH	Da li je glasačka kutija bila pokazana prazna i potom zapečaćena?
Mogući odgovori	DA NE
Procenat odgovora (%)	99,5 0,5
BL	Broj birača upisanih u Izvod iz Centralnog biračkog spiska...
Mogući odgovori	(odgovor je bio cijeli broj na osnovu kojeg se dobio prosjek birača po biračkom mjestu)
Odgovor (prosjek birača po BM)	586
BM	Kada je otvoreno biračko mjesto?
Mogući odgovori	7:00 h 7:01-7:15 h Nakon 8:00 h
Procenat odgovora (%)	68,8 25,9 5,1 0,2

PROCES GLASAVANJA	
CA	Da li postoje indicije da pojedini glasači na biračko mjesto dolaze sa već označenim glasačkim listićima, a iznose prazne? (tzv. bugarski voz)
Mogući odgovori	DA NE
Procenat odgovora (%)	1,3 98,7
CB	Da li ste primijetili da se jednoj osobi daje više glasačkih listića za isti izborni nivo?
Mogući odgovori	DA NE
Procenat odgovora (%)	0,8 99,2
CC	Da li ste primijetili da ista osoba glasa više puta?
Mogući odgovori	DA NE
Procenat odgovora (%)	1,2 98,8
CD	Da li ste primijetili da ista osoba glasa u ime druge osobe?
Mogući odgovori	DA NE
Procenat odgovora (%)	6,3 93,7
CE	Da li je na biračkom mjestu ili oko njega bilo otvorenog nagovaranja da se glasa za nekog političkog subjekta, ili bilo koje vrste zastrašivanja i pritiska na glasače?
Mogući odgovori	DA NE
Procenat odgovora (%)	4,3 95,7
CH	U koliko slučajeva je biračima dozvoljeno glasanje bez provjere propisanih identifikacijskih dokumenata?
Mogući odgovori	Nula 1-5 Više od 25
Procenat odgovora (%)	96,1 3,8 0,1 0,0
CJ	Koliko birača je vraćeno sa biračkog mjesta zato što nisu bili na Izvodu iz SBP-a za ovo biračko mjesto?
Mogući odgovori	Nula 1-5 Više od 25
Procenat odgovora (%)	46,0 48,8 3,4 1,8
CN	Koliko je bilo slučajeva tzv. obiteljskog glasanja?
Mogući odgovori	Nula 1-5 Više od 25
Procenat odgovora (%)	55,0 42,4 2,3 0,3

CP	U koliko slučajeva je jedna osoba pružala pomoć većem broju birača da glasuju u kabini?			
Mogući odgovori	Nula	1-5	6-25	Više od 25
Procenat odgovora (%)	74,3	24,9	0,7	0,1
CT	Da li je svim promatračima bilo omogućeno da nesmetano prate proces glasovanja?			
Mogući odgovori	DA		NE	
Procenat odgovora (%)	99,2		0,8	
CU	Da li je bilo pisanih primjedbi/prigovora od strane drugih promatrača?			
Mogući odgovori	DA		NE	
Procenat odgovora (%)	7,1		92,9	
CV	Da li ste primijetili neke nepravilnosti na biračkom mjestu?			
Mogući odgovori	DA		NE	
Procenat odgovora (%)	8,9		91,1	
ZATVARANJE BIRAČKIH MJESTA				
FA	Kada je zatvoreno biračko mjesto?			
Mogući odgovori	19:00-19:15 h	19:16-20:00 h		Nakon 20:00 h
Procenat odgovora (%)	92,5	7,3		0,2
FC	Da li su svi članovi biračkog odbora bili prisutni pri zatvaranju biračkog mjesta?			
Mogući odgovori	DA		NE	
Procenat odgovora (%)	98,3		1,7	
FG	Da li su svi promatrači u mogućnosti da jasno i neometano prate proces prebrojavanja?			
Mogući odgovori	DA		NE	
Procenat odgovora (%)	99,6		0,4	
PROCES UTVRĐIVANJA REZULTATA GLASAVANJA / BROJANJA GLASOVA ZA PREDsjedništvo BiH (ČLANOVI IZ REDA BOSNJAČKOG I HRVATSKOG NARODA)				
GA	Da li je proglašavanje nevažećih listića obavljeno u skladu sa propisima SIP-a?			
Mogući odgovori	DA		NE	
Procenat odgovora (%)	98,6		1,4	

GB	Da li je bilo kemijskih olovaka na stolu za brojanje nakon otvaranja glasačke kutije?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	5,9	94,1
GC	Da li je bilo primjedbi/prigovora promatrača na utvrđivanje rezultata za Predsjedništvo BiH?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	2,9	97,1
GD	Da li ste primijetili ozbiljnije nepravilnosti tijekom procesa prebrojavanja koje bi mogle imati utjecaj na rezultate izbora za Predsjedništvo BiH na Vašem biračkom mjestu?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	1,1	98,9
PROCES UTVRĐIVANJA REZULTATA GLASANJA / BROJANJA GLASOVA ZA PREDSIJEDNIŠTVO BIH (ČLAN IZ REDA SRPSKOG NARODA)		
HA	Da li je proglašavanje nevažećih listića obavljeno u skladu sa propisima SIP-a?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	99,5	0,5
HB	Da li je bilo kemijskih olovaka na stolu za brojanje nakon otvaranja glasačke kutije?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	3,6	96,4
HC	Da li je bilo primjedbi/prigovora promatrača na utvrđivanje rezultata za Predsjedništvo BiH?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	2,0	98,0
HD	Da li ste primijetili ozbiljnije nepravilnosti tijekom procesa prebrojavanja koje bi mogle imati utjecaj na rezultate izbora za Predsjedništvo BiH na Vašem biračkom mjestu?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	1,1	98,9
PROCES UTVRĐIVANJA REZULTATA GLASANJA / BROJANJA GLASOVA ZA PARLAMENTARNU SKUPŠTINU BIH		
JC	Da li je bilo dopisivanja glasova na glasačke listiće?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	0,6	99,4

JD	Da li ste primijetili ozbiljnije nepravilnosti tijekom procesa prebrojavanja koje bi mogle imati utjecaj na rezultate izbora za PSBiH na Vašem biračkom mjestu?		
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	0,4	99,6	
PROCES UTVRĐIVANJA REZULTATA GLASAVANJA / BROJANJA GLASOVA ZA ZASTUPNIČKI DOM PARLAMENTA FEDERACIJE BIH			
KC	Da li je bilo dopisivanja glasova na glasačke listiće?		
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	0,3	99,7	
KD	Da li ste primijetili ozbiljnije nepravilnosti tijekom procesa prebrojavanja koje bi mogle imati utjecaj na rezultate izbora za ZD PFBiH na Vašem biračkom mjestu?		
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	0,5	99,5	
PROCES UTVRĐIVANJA REZULTATA GLASAVANJA / BROJANJA GLASOVA ZA PREDsjedNIKA I POTPREDSJEDNIKE REPUBLIKE SRPSKE			
LX	Da li je bilo primjedbi/prigovora promatrača na utvrđivanje rezultata za predsjednika i potpredsjednike RS?		
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	1,1	98,9	
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	1,1	98,9	
PROCES UTVRĐIVANJA REZULTATA GLASAVANJA / BROJANJA GLASOVA ZA KANTONALNE SKUPŠTINE U FEDERACIJI BIH			
MC	Da li je bilo dopisivanja glasova na glasačke listiće?		
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	0,1	99,9	
MD	Da li ste primijetili ozbiljnije nepravilnosti tijekom procesa prebrojavanja koje bi mogle imati utjecaj na rezultate izbora za KS u BiH na Vašem biračkom mjestu?		
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	0,1	99,9	

PROCES UTVRĐIVANJA REZULTATA GLASAVANJA / BROJANJA GLASOVA ZA NARODNU SKUPŠTINU REPUBLIKE SRPSKE

ML	Da li je bilo dopisivanja glasova na glasačke listiće?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	0,2	99,8
MM	Da li ste primijetili ozbiljnije nepravilnosti tijekom procesa prebrojavanja koje bi mogle imati utjecaj na rezultate izbora za NS RS na Vašem biračkom mjestu?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	1,1	98,9
KRAJ PROCESA UTVRĐIVANJA REZULTATA GLASAVANJA / BROJANJA GLASOVA ZA SVE NIVEOE VLASTI		
ME	Da li ste uočili nepravilnosti kod pakiranja izbornog materijala?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	1,5	98,5
MF	Da li se biračko mjesto nalazi u prostoru koji omogućava adekvatno glasovanje i brojanje glasova?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	95,5	4,5
MG	Da li su svi članovi BO potpisali Obrazac brojnog stanja i Obrascе sa zbirnim rezultatima?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	98,2	1,8
MH	Da li je na biračkom mjestu izvršena žuta kopija Obrascа sa zbirnim rezultatima?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	91,6	8,4

Rad Koalicije "Pod lupom" podržali su:

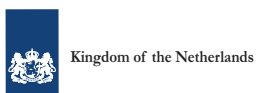
Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID) u BiH

Ambasada Kraljevine Norveške u Sarajevu

Ambasada Ujedinjenog Kraljevstva u BiH

Ambasada Kraljevine Nizozemske u BiH

Delegacija Europske unije u BiH

Tehničku podršku radu Koalicije "Pod lupom" pružio je Nacionalni demokratski institut (NDI) u BiH.

Sadržaj ovog izvještaja je isključiva odgovornost autora i ne predstavlja zvanična stajališta bilo kojeg od navedenih donatora.

KONTAKTI

Glavni ured Sarajevo

Koste Hermana 11/2, 71 000 Sarajevo
tel: 033 268 155
fax: 033 221 998
info@podlupom.org
www.podlupom.org
facebook.com/PodLupom
twitter.com/@podlupom
linkedin.com/podlupomRegionalne kancelarije

Regionalni uredi / kancelarije:

Banja Luka

Perpetuum mobile
Petra Kočića 3, 78 000 Banja Luka
tel: 051 303 310
fax: 051 303 290
banjaluka@podlupom.org

Bijeljina

CCI
Karađorđeva 8, 76 300 Bijeljina
tel: 055 222 113
fax: 055 222 112
bijeljina@podlupom.org

Livno

CGS
G. Jurkića 8a, 80 101 Livno
tel/fax: 034 202 770
livno@podlupom.org

Mostar

CCI
Kalajdžićeva 4, 88 000 Mostar
tel: 036 580 554 / 3
fax: 036 556 511
mostar@podlupom.org

Prijedor

UG DON
Miloša Obrenovića 18a, 79 000 Prijedor
tel: 052 231 155
fax: 052 232 155
prijedor@podlupom.org

Sarajevo

OIA BiH
Ferhadija 28, 71 000 Sarajevo
tel/fax: 033 237 764
sarajevo@podlupom.org

Tuzla

Forum građana Tuzle
Hadži Bakirbega Tuzlića 1, 75 000 Tuzla
tel/fax: 035 258 075 / 076 / 079
tuzla@podlupom.org

Pridružite nam se:

podlupom.org

@pod_lupom

Koalicija Pod lupom

Koalicija Pod lupom

